

АРТИЛЕРИЙСКИ ПРЕГЛЕД

*Ген.-майор Стефан Стефанов Славчев.
Началник на артилерията в Щаба на действащата армия
през периода 1916-1918 г.*

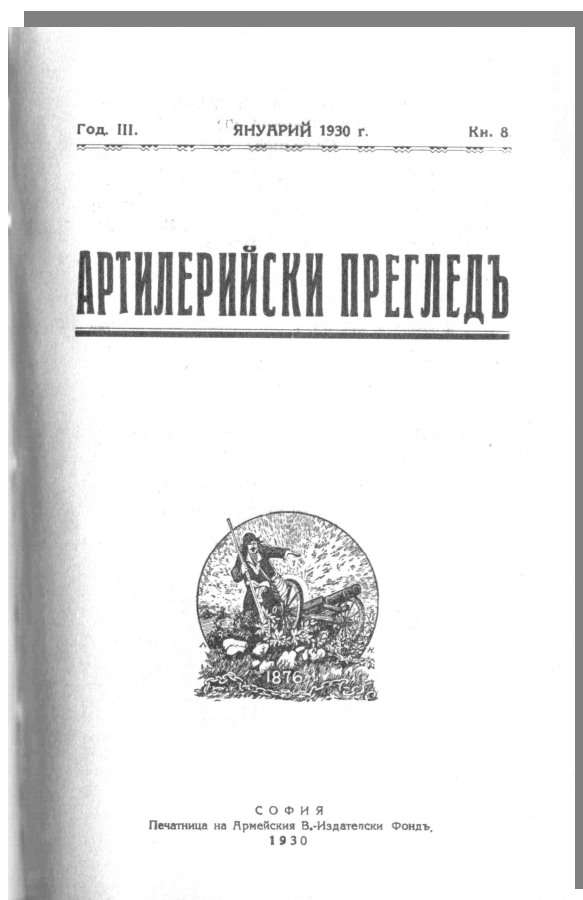
---

*Четиримесечно издание на факултет „Артилерия, ПВО и КИС“
при НВУ „В. Левски“*

А
П

АРТИЛЕРИЙСКИ ПРЕГЛЕД

декември 2013

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ:

полк. инж. доц. д-р Нелко П. Ненов – главен редактор,
полк. инж. доц. д-р Красимир Г. Калев,
подп. инж. доц. д-р Чавдар Н. Минчев

Редактор: Светлана Зотова

Преводачи: Пепа Данкова-Богданова, Виктор Величков,
Валентина Енева, Милена Радева

Графичен дизайн: Христо Христов

Технически сътрудник: Румяна Лазарова

ISSN 1313-0420

Адрес на редакцията:

9713 Шумен, ул. “Карел Шкорпил” № 1

Факултет „Артилерия, ПВО и КИС”

Тел. (054) 801040 вътр. 54200, 54225

Факс: (054) 877 463

E-mail: artilerijski_pregled@abv.bg

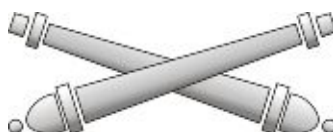
Електронно издание

СЪДЪРЖАНИЕ

Теория и практика на артилерията	4
Атанасов Атанас, Димитров Цветан, Съвместна огнева поддръжка в колективната отбрана на страната	4
История на българската артилерия.....	11
Ангелов Антон, Сравнителен анализ на артилерийската материална част на страните, участващи в балканската война.....	11
Стоян Николов, За генерал-майор Стефан Славчев.....	21
Празник	30
Старите страници оживяват	33
Стойчев Иван, Първи български оръдия	33
Артилерийски новини	50

CONTENTS

THEORY AND PRACTICE OF THE FIELD ARTILLERY	4
Atanasov Atanas, Dimitrov Tsvetan, Joint Fire Support in the Allied Collective Defense	4
A HISTORY OF THE BULGARIAN ARTILLERY.....	11
Angelov Anton, Comparative Analysis of the Artillery Weapon of the Countries Taking Part in the Balkan War.....	11
Nikolov Stoian, About Major-General Stefan Slavchev	21
CELEBRATION	30
OLD PAGES COME TO LIFE	33
Stoichev Ivan, First Bulgarian Weapons	33
ARTILLERY NEWS.....	50

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА НА АРТИЛЕРИЯТА

СЪВМЕСТНА ОГНЕВА ПОДДРЪЖКА В КОЛЕКТИВНАТА ОТБРАНА НА СТРАНАТА

Атанас Ст. Атанасов

Цветан Е. Димитров

В съвременни условия успешното изпълнение на задачите от съвместните сили зависи преди всичко от надеждното организиране и провеждане на огневата поддръжка.

Доктрината на въоръжените сили на Република България регламентира понятието *огнева поддръжка* като водене на огън за пряка поддръжка на сухопътните войски, военновъздушните, военноморските и специалните сили по противостоящи сили, техни военни формирования и обекти за постигане на тактически или оперативни цели.

Съвместната огнева поддръжка е съвместни видове огън, които подпомагат сухопътните войски, военноморските, военновъздушните и специалните сили при осигуряване свобода на движение, маньовър и контрол над територия, население и ключови обекти.

Съвместната огнева поддръжка може да бъде определена като приложение на споделени ресурси, разположени на земята, във въздуха и на море, което включва средства за разузнаване, наблюдение и определяне местоположението на целите, комуникации, определяне на целите и вземане на решения, командване и управление, оръжия и оценка на бойните загуби за предоставяне на защита на собствените войски.

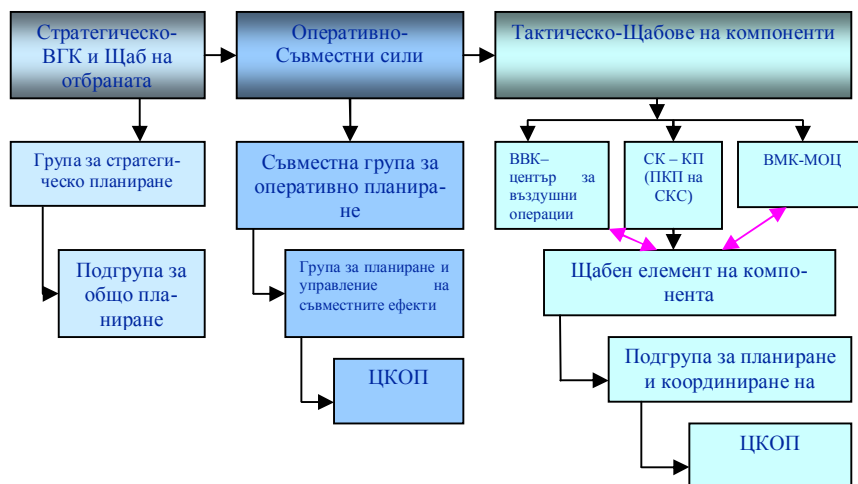
За изпълнението на тези задачи се създава система за съвместна огнева поддръжка.

Системата за съвместна огнева поддръжка е продукт на три системи: **придобиване на цели; командване и управление; възможности за поразяване**. Успехът на съвместната огнева поддръжка зависи от детайлната координация между тези системи. Интегрирането на процесите и процедурите на трите системи обединява ресурсите за съвместната огнева поддръжка така, че ефектите да се синхронизират в поддръжка на намерението на командира и концепцията на операцията.

За осъществяването на тази интеграция процесите следва да се извършват на стратегическо, оперативно и тактическо ниво.

В стратегическия щаб група за планиране и координиране на огневата поддръжка не се създава. Там проблемите на огневата поддръжка се решават най-общо в подгрупата за общо планиране, която е съставна част на групата за стратегическо планиране, където се извършва

ресурсното планиране на кампанията и операциите и се определят стратегическите военни ефекти, които следва да се постигнат.

За нуждите на оперативното ниво подгрупата за общо планиране следва да определи:

- стратегическите групи цели по фази на операцията;
- възможните стратегически критични спрямо времето цели;
- указания по процеса на съвместно определяне и поразяване на цели (те трансформират политическите намерения и мисията в ясни военни цели);
- правилата за използване на сила;
- указания за използването на несмъртоносни и на смъртоносни средства за въздействие;
- указания по изискване на разузнавателна информация за зоната на операцията;
- списък с ограничените и забранените цели за въздействие.

Така определените задачи се отразяват в указанията по планирането на операцията на съвместните сили.

Планирането на огневата поддръжка започва на втория етап от процеса на планиране и управление при заплахата от въвличането на страната във военнополитическа криза или въоръжен конфликт, а именно "Оценка на кризата". На този етап се изготвя информация за целите в стратегическата зона на интереси.

Основната дейност на подгрупата за общо планиране по отношение на огневата поддръжка следва да се извърши на етапа "Подготовка на вариантите за отговор". На базата на определената степен на заплахата за страната групата следва да определи състава на съвместните сили и компонентите към тях, мястото на съвместните сили при провеждане на стратегическата операция, основните параметри на съвместната огнева поддръжка, стратегическите военни цели, стратегическите военни

ефекти, указанията за процеса на съвместно определяне и поразяване на целите. На този етап се подготвят и списъците на целите, забранени и ограничени за въздействие; и възможните критични спрямо времето цели по фази на операцията.

По време на четвъртия етап от процеса “Планиране” подгрупата разработва правилата за използване на сила, указанията за използването на несмъртоносни и на смъртоносни средства за въздействие и завършва разработените списъци със стратегическите групи цели по фази на операцията; възможните стратегически критични спрямо времето цели и списъка с ограничените и забранените цели за въздействие.

Списъците и указанията се утвърждават от стратегическия командващ и се спускат за изпълнение към съвместните сили.

В съвместното командване на силите (СКС) планирането на огнева поддръжка следва да се извършва в групата за планиране и управление на съвместните ефекти, която се развърща и ръководи от отдел “Операции” на СКС. В състава на групата при необходимост се привличат и други офицери от видовете въоръжени сили.

Групата е в основата на процеса на съвместно определяне и поразяване на целите в щаба на националните съвместни оперативни сили. Във взаимодействие с групата за планиране на разузнаването тя извършва:

- избор на целите за въздействие;
- приоритизиране на целите по определени критерии;
- разпределяне на целите по етапи и фази на операцията, както и средства за въздействие;
- оценка на съпътстващите загуби (ефекти);
- оценка на въздействието върху целите и бойните им загуби.

В своята работа групата следва да разработва и поддържа:

- съвместен списък на целите;
- списък на целите, забранени за въздействие;
- списък на целите, ограничени за въздействие;
- списък на номинирани за въздействие (поразяване) цели в зоната на операцията;
- съвместен списък на приоритизирани цели за въздействие (поразяване) в зоната на съвместната операция.

За решаване на проблемите на огневата поддръжка и съвместното определяне и поразяване на цели в състава на групата за планиране и управление на съвместните ефекти следва да се формират функционални подгрупи за:

- съвместно определяне и поразяване на целите;
- планиране и координиране на съвместната огнева поддръжка;
- за разузнавателна поддръжка.

Подгрупата за планиране и координиране на съвместната огнева поддръжка отговаря за планирането на несмъртоносните и смър-

тоносният съвместен удар и огньовете в тясно взаимодействие с всички участници в операциите на съвместните оперативни сили. Подгрупата няма постоянен състав, защото съставът на съвместните оперативни сили за различните операции е различен както по брой, така и по отношение на участващите компоненти и се формира конкретно за всяка отделна операция.

Тя отговаря за планирането, координирането и разработването на плана за огнева поддръжка в операциите на съвместните сили и неговото интегриране в оперативния план в поддръжка на поставените от командващия оперативни цели. Подгрупата разработва всички разчети и справки, необходими за вземането на правилно решение за използване на огневите и ударните средства и средствата с несмъртоносно действие на компонентите, участващи в съвместните операции. Разработва и изпраща всички документи до компонентните командвания – заповеди, разпореждания и указания, касаещи планирането и координирането на огневата поддръжка от привличаните в различните етапи и фази на операцията компоненти.

Подгрупата може да има следните отговорности:

- Определяне ролята и целта на съвместната огнева поддръжка, разработване на заповеди и документи, касаещи съвместната огнева поддръжка, и представянето им за утвърждаване от командващия на съвместните оперативни сили.
- Оценява обстановката и планира участието на силите и средствата на компонентите в огневата поддръжка в съответствие с обсъжданите варианти за действие на съвместните сили.
- Разработва оперативни заповеди, касаещи съвместната огнева поддръжка.
- Разработва указания за планиране и координиране на съвместната огнева поддръжка, целите и приоритетите при провеждането ѝ.
- Координира правилата за употреба на сила.
- Изготвя препоръки, извършва координация, преглед, определяне и разпространение на мерките за координиране на съвместната огнева поддръжка, мерките за контрол на маньовъра, мерките за контрол на въздушното пространство като част от концепцията на операцията, за съвместните удари и огньовете в съвместната огнева поддръжка.
- Осигурява пълното интегриране и синхронизиране на информационните операции с провежданите операции.

Подгрупата за планиране и координиране на съвместната огнева поддръжка създава **две клетки**: за планиране на несмъртоносното и смъртоносно въздействие.

Клетката за планиране на използването на средства с несмъртоносно въздействие може да има следните отговорности:

- Оценява обстановката и планира участието на силите и средствата на компонентите в съвместната огнева поддръжка в съответствие с обсъжданите варианти за действие на съвместните оперативни сили.

- Разработва оперативни заповеди, касаещи постигането на несмъртоносните ефекти в операцията.

- Координира и оценява ефектите от несмъртоносното въздействие в съвместните операции.

- Осигурява пълното интегриране и синхронизиране на използването на средствата с несмъртоносно въздействие в плана на операцията.

Клетката за планиране на използването на средства със смъртоносно въздействие има следните отговорности:

- Оценява обстановката и планира участието на силите и средствата на компонентите в съвместната огнева поддръжка в съответствие с вариантите за действие на формиранията от съвместните оперативни сили.

- Разработва оперативни заповеди, касаещи постигането на смъртоносните ефекти в операцията.

- Координира и оценява ефектите от смъртоносното въздействие в съвместните операции.

- Осигурява пълното интегриране и синхронизиране на използването на средствата със смъртоносно въздействие в плана на операцията.

Взаимодейства с всички органи от съвместните оперативни сили, способни да използват средства със смъртоносно въздействие за постигане на смъртоносен ефект.

Функционалните групи, подгрупи и секции могат да се формират и по други критерии за решаването на въпросите по съвместното планиране и поразяване на целите на оперативно ниво. По своята същност те следва да решават всички въпроси по планиране, разпределение на целите за въздействие и определяне на ефектите от въздействието.

Постоянно действащ работен орган на групата за планиране и управление на съвместните ефекти се явява центърът за координиране на съвместната огнева поддръжка. Той може да се развърне от подгрупата за планиране и координиране на съвместната огнева поддръжка или при разпределението на длъжностните лица от групата за планиране и управление на съвместните ефекти да се изготви график за дежурство в центъра за координиране на огневата поддръжка.

При необходимост в състава на центъра за координиране на съвместната огнева поддръжка могат да се привличат и други специалисти от щаба на съвместните оперативни сили.

Центърът за координиране на съвместната огнева поддръжка е съставна част на съвместния оперативен център. При провеждане на операцията изпълнява следните задачи:

- Постоянно следи за развитието на ситуацията в зоната на съвместните операции и информира командващия на съвместните оперативни сили.
- Координира взаимодействието, поддръжката и осигуряването на компонентите.
- Координира съвместната огнева поддръжка в зоната на операцията.
- Обобщава информацията за бойните загуби на противника и докладва на командващия на съвместните сили за нивото на снижаване на бойния потенциал и изменение на способностите на противника.
- Разработва бойни разпореждания, сводки, доклади и други бойни и информационни документи.

В компонентните командвания въпросите по планирането и координирането на огневата поддръжка следва да се решават от подгрупата за планиране и координиране на огневата поддръжка, която е съставна част на щабния елемент на компонента.

Подгрупата за планиране и координиране на огневата поддръжка следва да извърши детайлно планиране на огневата поддръжка в компонента по фази, критични точки, искани ефекти и задачи на операцията. Когато в компонента е разположена клетката за цели за незабавен отговор или е поставена задача за формирането ѝ, се заделят и дежурни средства за изпълнение на задачи по въздействието по цели за незабавен отговор. При идентифициране на такава цел, номинирана от старшата инстанция, се иска разрешение за нейното поразяване.

Подгрупата за планиране и координиране на огневата поддръжка разработва, поддържа и предава към групата за планиране и управление на съвместните ефекти на съвместните сили:

- Списъците с целите и приоритизирането им за постигане целите на операцията.
- Предложения за включване на цели в съвместния приоритизиран списък на целите на съвместните сили.
- Искания за оценка на придобитата разузнавателна информация за целите за сравнение с получената от други информационни източници.

Групата допълнително извършва за нуждите на компонента:

- Определяне, номиниране и приоритизиране на целите, средствата за въздействие и тяхното разпределение за изпълнение на задачите в зоната на операцията.

• Осигуряване на представители в групата за планиране и управление на съвместните ефекти в съвместните оперативни сили.

В своята дейност групата следва да се увери, че всички цели, планирани за изпълнение от формированията, отговарят на правовите изисквания на законите за въоръжените конфликти и изискванията на правилата за употреба на сила.

Когато на национално ниво се разполага с интегрирана база данни за целите в зоната на съвместната операция, подгрупата извършва номиниране на целите в зоната за отговорност на съответния компонент.

При положение, че компонентът изпълнява самостоятелно операция, съставът на групите и подгрупите за планиране и координиране на огневата поддръжка и ефектите следва да бъде аналогичен на тези на съвместните сили.

За поддържане на непрекъсната готовност на огневите и ударни средства за поразяване на цели, в пунктовете за управление на компонентите следва да се формира център за координиране на огневата поддръжка, който да поддържа непрекъсната връзка с центъра за координиране на огневата поддръжка на съвместните сили.

Редът за работа на групата при планиране на съвместната огнева поддръжка и съвместното определяне и поразяване на цели в операции на национални съвместни оперативни сили се определя от командващия в зависимост от мисията на операцията и протича в осем стъпки.

Предложеният вариант на структурите и техните функционални задължения не изчерпва съдържанието на процеса на планиране и управление на огневата поддръжка и планирането на целите в операциите. Само се дават насоките за по-нататъшна работа относно усъвършенстване на процеса на национално ниво.

Съвместната огнева поддръжка е основен способ за снижаване на бойния потенциал на противника в операциите на съвместните оперативни сили и изменение на неговото състояние. Ето защо повишаването на ефективността на планирането и управлението на съвместната огнева поддръжка следва да бъде постоянна и неотменна задача на всички командващи, командири и щабове, имащи отношение към нея.

Източници

1. Атанасов, А. Органите за планиране на съвместната огнева поддръжка във всеобхватния подход при планиране на операциите.
2. Доктрина на въоръжените сили на РБ. 2012
3. Доктрина за планиране на операциите. НП 5
4. Доктрина за провеждане на операциите. НП 3
5. Ръководство за планиране на операциите – стратегическо ниво.

ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АРТИЛЕРИЙСКАТА МАТЕРИАЛНА ЧАСТ НА СТРАНИТЕ, УЧАСТВАЩИ В БАЛКАНСКАТА ВОЙНА

Антон Б. Ангелов*

Независимо от териториалните домогвания на монархическите династии и правителствата на балканските страни, Балканската война от 1912/1913 г. има национално-освободителен характер. Тя е насочена против ото владичество за освобождаване на християнските народи от турска власт и за териториално разширение на балканските страни.

По време на войната се утвърждава водещата роля на артилерията при водене на бойните действия от пехотата и се констатира намаляващото значение на кавалерията при наличието на скорострелна артилерия и автоматично стрелково оръжие за въоръжение на пехотата. Бляскавите победи на българските войски при Лозенград, Люлебургас, Одрин и на други места в Тракия и Македония се дължат преди всичко на огневото превъзходство на българската артилерия над противниковата. След превземането на Одрин и завършването на войната в България идват чуждестранни мисии (от военни специалисти) за изучаване на българския опит по превземането на „непревземаеми” крепости и по бойното използване на артилерията. В интервю през март 1962 г. по случай 50-годишнината от Одринската епопея генерал Стефан Славчев споделя: „Преди Балканската война във всички съседни на България страни имаше чуждестранни военни мисии, които обучаваха нашите съюзници и противници на новостите при воденето на военни действия. В Българската армия нямаше чуждестранна мисия от съветници. След войната ние се сдобихме с чуждестранни военни мисии и то не една или две, а много. Не те нас, а ние тях учихме”. [5]

Значителен принос за победите на Българската армия има модерната артилерийска материална част и високата бойна подготовка на българските артилеристи. В статията е направен анализ на различните видове артилерийска материална част на въоръжение в армиите на балканските страни в навечерието на Балканската война.

---

* Авторът е държавен експерт в Инспектората на Министерството на отбраната

Преди войната България, Румъния и Османската империя се ориентират към въоръжаване с артилерийски оръдия, произведени в Германия (фирмата „Круп“). Сърбия и Гърция вследствие на тяхната външнополитическа ориентация доставят въоръжение от Франция (фирмата „Шнайдер“).

Новите условия на бойното поле при водене на бойни действия в началото на XX век изискват подобряване на конструкцията на артилерийските системи. Балканските страни влизат във войната с артилерийски системи, участвали в Руско-турската война (1877-1878 г.), Сръбско-българската война (1885-1886 г.) и Гръцко-турската война (1897 г.). Причината за използването на тези артилерийски системи са слабите икономически възможности на страните. Военните бюджети на балканските държави са от 30 до 40 % от годишния им бюджет. Относително високите военни разходи са малко по обем и не позволяват закупуване на модерни артилерийски системи в голямо количество, което да даде технологично предимство на определена страна.

Сравнителният анализ на различните видове артилерийска материална част (нескорострелна; скорострелна за съпровождане на пехотата; гаубична артилерия; крепостна (обсадна) артилерия) ще бъде направен на базата на три категории - технически характеристики; военни изисквания; икономически показатели.

Техническите характеристики включват: максималната далекобойност, скорострелност, безопасност при стрелба с оръдията и др.

Военните изисквания обхващат: просто устройство на оръдията и боеприпасите, малко на брой отделни части, подвижност, надеждност на системата, удобство за стрелба с нея от артилерийските разчети и др.

Икономическите показатели включват: ниска цена, малки експлоатационни разходи, възможност за производство на някои от резервните части и боеприпасите в собствената държава, дълъг експлоатационен срок, липса на повреди по време на експлоатацията и др.

Нескорострелна полева артилерия

Сръбската артилерия има на въоръжение само 80-mm нескорострелни оръдия „БАНЖ“, обр. 1878 г., приети на въоръжение през 1885 г. в хода на Сръбско-българската война и след това. В Българската армия са приети на въоръжение 75- и 87-mm нескорострелни оръдия „Круп“. Техническите характеристики на оръдията са посочени в табл. 1.

От таблицата се вижда, че българското 75-mm оръдие е по-леко със 125 kg от сръбското, но началната скорост и масата на снаряда са по-малки. Останалите характеристики са съизмерими.

От извършените сравнителни изпитания в Сърбия и България се констатира, че надеждността на българското оръдие е по-висока от тази на сръбското. От водената статистика при дълговременната експлоата-

ция се оказва, че живучестта на оръдейните тела на круповските оръдия е по-висока от тази на френските. В продължение на 30 години от произведените 21 000 оръдия от фирма „Круп“ има само 25 случая на разрушаване на оръдейното тяло. При френските оръдия тези случаи са над 400, което се обяснява с по-високото качество на оръдейната стомана, произвеждана от фирмата „Круп“.

Таблица 1

Технически характеристики	Оръдия „Банж“		Оръдия „Круп“	
	Сръбски		Български	
	80-mm	90-mm	75-mm	87-mm
Маса на тялото, kg	425	530	300	450
Маса на тялото с лафета, kg	975	1210	779	990
Маса на снаряда, kg	5,6	7,95	4,3	6,8
Маса на барутния заряд, kg	1,5	1,9	1	1,5
Маса на лафета, kg	550	-	470	530
Начална скорост, m/s	490	455	460	465
Дулна енергия, kJ	68,5	84	47,7	75
Коефициент на метала	161	158	139	167
Далечина на стрелбата при ъгъл на възвишение 25°	6550	6600	6100	6530

Затворът на круповските модели е по-сложен като устройство от ексцентричния затвор на френското оръдие. В сръбските оръдия капсулните втулки, комплектуващи изстрелите, имат добър obturator, който не позволява пропускане на барутни газове, за разлика от българските оръдия, където има прорив на барутни газове, които водят до прогаряне на отвора на клина на затвора [4].

При сравняване на икономическите показатели може да се направят следните заключения:

– „Банжовата“ батарея, в състав от 6 оръдия с 8 зарядни ракли, струва 148 000 лв. Докато 75-mm „круповска“ батарея струва 110 000 лв.

– Експлоатационните разходи при експлоатацията в мирно и военное време са сравнително еднакви.

– Сърбия е закупила лиценз за производство на боеприпасите за своите оръдия и ги произвежда във военната фабрика в Крагуевац.

– България внася боеприпасите за артилерийските системи от Германия, което увеличава нейните финансови разходи.

Скорострелна материална част за полевата артилерия

През 1896 г. по решение на Артилерийския комитет (тогавашния „Съвет по въоръженията“) е учредена комисия, която посещава последователно френските заводи „Шнайдер – Крьозо“, белгийските „Сен

Шимон и Кокерил”, английската фирма „Армстронг” и немския концерн „Круп”. На място са изучени последните образци артилерийски оръдия, техните тактико-технически характеристики и финансови условия. След завръщането си комисията изготвя обстоен доклад, въз основа на който се вземат следните решения:

– Да се изчака още, докато се конструират и предложат по-модерни скорострелни оръдия (през този период се конструират и изпитват оръдия с противооткатни устройства).

– Българската артилерия да остане със старите нескорострелни системи, като се направят някои подобрения и модернизация на боеприпасите (въвеждане на бездимния барут в барутния заряд и усъвършенстване на дистанционния взривател на снаряда).

Трябва да се признае, че това решение за изчакване и подобряване на съществуващите нескорострелни оръдия, за чест на българските артилеристи, се оказва мъдро и проникателно. Само след няколко години в конструкцията на артилерийските системи настъпват революционни изменения, които увеличават няколко пъти скоростта, далекобойността и точността на стрелбата.

До последното десетилетие на XIX век под термина „скорострелна система“ се разбира многоцевна картечница от типа на 10.67-mm „Гатлинг“, която е била на въоръжение в руската и българската армия в периода 1870-1913 г.

Постиженията на черната металургия през втората половина на XIX век дават възможност за изработване чрез отливане на стоманени оръдейни тела, които имат техническа възможност за продължителна, непрекъсната стрелба. Въвеждането на затвори с добра obturation на барутните газове при оръдията със задно пълнене, с унитарен или разделногилзов изстрел, способстват за увеличаване на скорострелността. Следващото техническо подобрение е премахването на дългия откат на цялата артилерийска система след изстрел, който достига от 3 до 5 m. Оръдейният разчет след всеки изстрел връща оръдието в положението отпреди изстрела и отново насочва оръдието. След 1890 г. конструкторите на артилерийски системи възприемат при проектирането принципа на т. нар. „еластичен лафет“, разделяйки лафета на горен и долен стан, люлка, и свързват тялото на оръдието и горния стан на лафета с противооткатно устройство (спирач на отката на тялото със затвора и връщач за връщане в предно положение на тялото).

В началото на 1904 г. със заповед на военния министър Артилерийският комитет е свикан отново на заседание. Той изготвя тактико-техническите задания за избор на различни видове артилерийски системи за приемане на въоръжение в българската армия. След това членовете на комисията последователно посещават фирмите производители на артилерийска материална част в Западна Европа.

Комисията представя многобройни материали от контролни стрелби, технически описания, инструкция за експлоатация и др. на заседанията на Артилерийския комитет от 20.04.1904 г. до 07.05.1904 г. В резултат комитетът взема следните решения:

– Оръдието, люлката, противооткатните устройства, мерните прибори, предникът и раклите на фирма „Шнайдер – Крьозо” са по-добри от тези на „Круп”.

– Боеприпасите, производство на фирмата „Круп”, са с по-добри характеристики от френските.

За тези решения от голямо значение е фактът, че финансовите заеми, отпускани от френско-холандски банков консорциум, са били с изгодни условия, за разлика от фирмата „Круп”, която е настоявала за авансово заплащане на сделката. В резултат от това полевите оръдия се получават от Франция, а планинските оръдия и боеприпасите от фирма „Круп” – Германия. Необходимо е да се отбележи, че в началото на века водещите оръжейни фирми в Западна Европа си продават взаимно технологичната документация за производство на боеприпаси на своите артилерийски системи. Те произвеждат боеприпаси през годините на Първата световна война за артилерийски системи на въоръжение в армии от съответната коалиция, независимо че част от артилерийските системи са произведени от фирми на противникови държави. След края на Първата световна война английската фирма „Викерс”, френската фирма „Шнайдер” и германската фирма „Круп” извършват взаимни разплащания в швейцарска валута на база произведени количества боеприпаси.

В периода 1905–1907 г. в България постъпват 324 полеви оръдия „Шнайдер – Крьозо”. По същото време такива оръдия постъпват в гръцката и в сръбската армия.

В турската армия постъпва на въоръжение 77-mm полево оръдие „Круп”, обр. 1903 г.

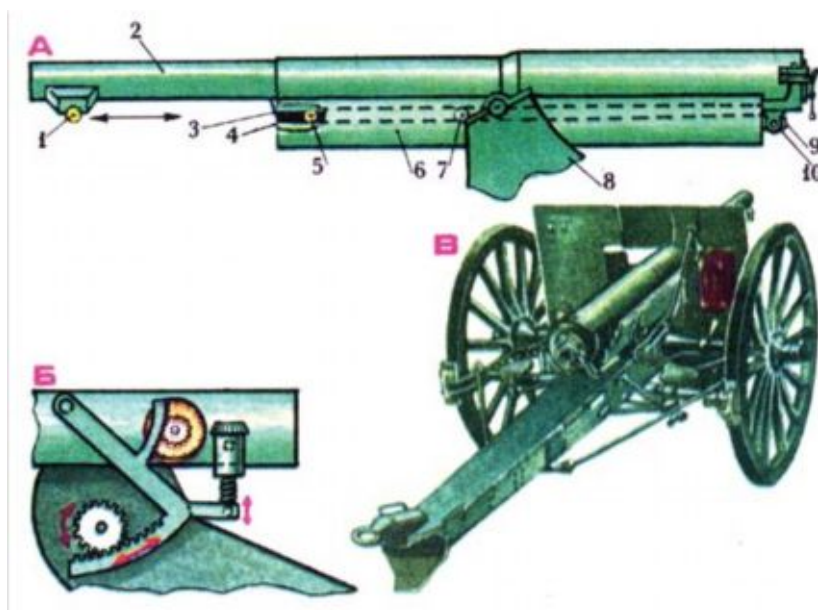
Тактико-техническите характеристики на оръдията са дадени табл. 2.

Таблица 2

Тактико-технически характеристики	Полеви оръдия		Планински оръдия	
	„Шнайдер“	„Круп“	„Шнайдер“	„Круп“
Дължина на тялото в калибри	32	27,5	16	14
Маса на оръдието в бойно положение, kg	1160	1910	779	990
Маса на оръдието в походно положение, kg	1185	1020	1050	1050
Маса на снаряда, kg	6,5 (7,25)	6,85	4,3	6,8
Маса на разрывния заряд, kg	0,14	0,165	0,105	0,105
маса на барутния заряд, kg	0,950	0,900	0,900	0,900
Начална скорост, m/s	490	465	460	465

Далечина на стрелбата	6550	5000 (7800)	6100	6530

В конструкцията на 75-mm полево оръдие „Шнайдер“ са приложени за първи път нови технически решения. Революционно решение е захващането на тялото. До този момент тялото се закрепва с цапфи към лафета. Конструкторите на това оръдие поставят ролки на тялото, които се движат в направляващи канали, изработени в горната и долната част на люлката. По този начин тялото се откатава при изстрел. Това иновационно решение позволява да се намали дължината на люлката. За недопускане излизане на тялото от люлката под дулния срез на тялото има издатък, на който е поставена ролка. На люлката са изработени цапфи, които влизат в гнезда на горния стан.

А) Схема на тялото на полево оръдие „Шнайдер“:

1, 5 и 7 - ролки, 2 - тяло, 3 и 4 - горна и долна направляващи, 6 - корпус на люлката, 8 - горен стан, 9 - стебло на хидропневматичния спирач на отката, 10 - ухо на затворната част на тялото.

Б) Устройство на повдигателния механизъм

В) Изглед отзад на полевото оръдие „Шнайдер“

75-mm полево оръдие „Шнайдер“ има хидропневматичен спирач на отката, представляващ иновационно решение за времето си. Витловият затвор има предпазител против случаен изстрел.

77-mm полево оръдие „Круп“, обр. 1903 г. на въоръжение в турската армия има тяло с дължина 27,5 калибъра. Тялото е изработено от оръдейна никелова стомана, която е промишлена тайна на фирмата

производител и осигурява по-дълъг експлоатационен период, спрямо френската система. Затворът е клинов.

След края на Балканската война в българската армия са зачислени 66 броя трофейни турски скорострелни оръдия „Круп“.

В армиите на Сърбия и Гърция е на въоръжение артилерийска материална част, производство на френската фирма „Шнайдер“, и е същата като българската.

През 1893 г. гръцкият полковник Данглис изготвя и представя проект на 75-mm планинско разглобяемо оръдие, което може да се пренася разглобено, натоварено на самари, на коне или мулета. Военното министерство на Гърция отказва да приеме на въоръжение предложеното оръдие и в продължение на 10 години проектът е замразен. През 1905 г. Данглис предлага на френската фирма „Шнайдер“ да направи опитния образец на оръдието и да участва с него на конкурс в Гърция. През есента на 1905 г. той отива във Франция и заедно с конструкторите на фирмата проектира лафета на планинското оръдие. Първото изпитание на опитния образец е проведено във Франция в края на май 1906 г. В периода от април до юни 1907 г. се провеждат изпитания на оръдието в Гърция, сред което артилерийското оръдие „Данглиз-Шнайдер“ е прието на въоръжение. В началото на 1909 г. фирмата „Шнайдер“ предоставя на Гърция материална част за шест батареи, с които Гърция влиза в Балканската война.

Тежка полева (гаубична) артилерия

В края на XIX век се оформя схващането за необходимост от два вида гаубици: леки и тежки. Леките гаубици са в състава на армейските корпуси и пехотни дивизии, с подвижност на полевата артилерия и с възможности за разрушаване на полева фортификация от дървено-землен тип. От този тип са 105- и 120-mm гаубици. Тежките гаубици (150-mm) са в състава на армейските артилерийски формирования и се използват срещу силни фортификационни съоръжения заедно с обсадните оръдия за овладяване на крепости.

През 1893 г. в Българската армия се въвежда 120-mm нескорострелна гаубица „Круп“, обр. 1892 г. Затворът на тялото е клинов. Тактико-техническите характеристики са посочени в табл. 3. В турската армия са приети на въоръжение същите артилерийски системи. В сръбската армия са приети 120- и 150-mm френски нескорострелни гаубици, обр. 1897 г.

Материалната част за 120-mm скорострелни гаубици пристига в България през 1910 г. В тогавашния български военен печат се води оживен спор относно калибъра на приеманите на въоръжение гаубици (105- или 120-mm). Сведенията, че някои от фортификационните съоръжения са бетонирани окончателно, решават въпроса за избора на по-мощния боеп-

рипас. Бойното използване на 120-mm скорострелни гаубици при овладяването на Одрин показва правилността на направения избор.

В сръбската армия има един гаубичен артилерийски полк, в който има на въоръжение 120- и 150-mm нескорострелни гаубици „Шнайдер“. Преди започването на Балканската война Сърбия сключва договор с френската фирма „Шнайдер & Ко“ за доставка на нова материална част. При започване на войната турците конфискуват 52 броя 75-mm скорострелни оръдия „Шнайдер“, намиращи се на пристанище Солун, предназначени за сръбската армия. В складовите хранилища остават разглобени 32 броя 120-mm и 8 броя 150-mm скорострелни гаубици. След овладяването на Солун от гръцките и българските войски частите се предават на съюзниците – сръбската армия, като агрегатите пристигат в град Ниш в началото на декември 1912 г. Българското правителство предлага на сръбското да предаде за използване артилерийските системи при Одрин. Сърбите първоначално отказват с мотива, че нямат подготвен личен състав и коне за теглене на гаубиците. Българското правителство предлага да бъде закупена от него пристигналата от Франция материална част. Генералният щаб на сръбската армия се съгласява да предостави нови гаубици със сръбски персонал, като бъдат превозени от Ниш до Свиленград с железопътен транспорт. Гаубичният полк пристига край Одрин в средата на февруари 1913 г. и с помощта на коне от състава на 8-а пехотна дивизия заема позиции в южния сектор на обсадата. При атаката на Одринската крепост тази артилерия води интензивен огън през цялото време и заблуждава коменданта на крепостта за направлението на главния удар. Участието на тази артилерия е причина сръбското правителство да твърди, че без тяхната помощ не е било възможно овладяването на Одрин.

Таблица 3

Технически характеристики	120-mm нескорострелни гаубици		120-mm скорострелни гаубици	
	„Шнайдер“	„Круп“	„Шнайдер“	„Круп“
Дължина на тялото в калибри	12,7	11,6	13	14
Маса на оръдието в бойно положение, kg	1160	1130	1370	1260
Маса на оръдието в походно положение, kg	1185	2115	2150	2040
Маса на снаряда, kg	16,5	20	20,65	20
Маса на разривния заряд, kg	1,4	1,5	4,7	1,5
Маса на барутния заряд, kg	1,5	1,5	0,700	0,900
Начална скорост, m/s	474	268	217	465
Далечина на стрелбата при ъгъл на възвишение 25°	6200	5500	6380	6530

Крепостна артилерия

В Българската армия са формирани три крепостни батальона. Тяхната подготовка е насочена към овладяване на крепости, а не към отбрана на София, Шумен и Видин. Първата доставка на крепостни оръдия се извършва през 1892 г. от фирмата „Круп“ и се състои от 14 броя 150-mm оръдия Д-30 и 12 броя 120-mm оръдия Д-30 със съответните количества боеприпаси.

През 1900 г. се доставят от фирма „Шнайдер“ модернизирани 120-mm оръдия Д-28. Те са с obturator с азбестова възглавничка и гъбовидно стебло към витловия затвор. При интензивната стрелба около Одрин излиза тръбата от кожата на тялото на част от 150-mm оръдия Д-30 „Круп“.

През 1898 г. посредством сътрудничество между българските артилерийски инженери и конструкторите на фирма „Шнайдер-Крьозо“ се проектира първата 150-mm гаубица на полеви лафет. Модернизацията включва два хидравлични бойни спирача за спиране на отката на тялото в люлката. Рилото на лафета вече има голяма рилна лопата, която се окопава в земята и служи за упор на гаубицата при изстрел, като не позволява откат на цялата система. Тази гаубица става първообраз на проектираните след 10 години тежки скорострелни оръдия.

В състава на крепостните батальони влизат 57-mm куполни оръдия „Грюзон“. Те представляват модерно за времето си скорострелно оръдие.

Турската крепостна артилерия в Одринската крепост се е състояла най-вече от стари, нескорострелни системи с малка далекобойност и не е могла ефективно да подави с огън обсадната артилерия на Българската армия.

Въз основа на гореказаното могат да се направят следните изводи:

1. Артилерийската материална част на българската артилерия е с най-добри тактико-технически характеристики като цяло спрямо артилерията на другите балкански държави. Снабдяването с модерни артилерийски системи се извършва след задълбочено изучаване на представените от фирмите производителки образци от членове на Артилерийския комитет към Военното министерство и стриктен контрол при приемането на оръдията от фирмите.

2. Артилерийските системи в Българската армия са разнотипни и от различни калибри. Това обстоятелство поражда трудности при снабдяването с боеприпаси. Турската, сръбската и гръцката армия имат относително по-малко оръдия спрямо броя на войниците от пехотата, но имат само един тип скорострелно полево оръдие.

3. Бойната подготовка на българската артилерия е най-висока спрямо тази на другите участници в конфликта. Тя се изразява в следното:

– високо подготвени офицери и добре обучен личен състав на артилерийските формирования, контролирани непрекъснато от Артилерийската инспекция в мирно време;

– грамотни тактически действия от артилерийските формирования: изготвя се план за стрелбата, скорострелните батареи водят огън преди всичко от закрити огневи позиции, прилагат се „ураганен огън“, „огневи вал“, „преграден заградителен огън“ и др.;

– висока прецизност на техническата страна на стрелбата от българската артилерия, изразяваща се в: точна подготовка на артилерийските системи за стрелба, пълна подготовка на данните за стрелба, правилен избор на способа за пристрелка и обстрелване на целите, точно определяне на времезакъснението на дистанционните запалки при стрелба с шрапнели, водене на добро разузнаване от предните наблюдатели.

4. В хода на войната артилерията има решаващ принос за изхода на боевете. Във водените от Първа армия боеве при Чаталджа на 15.03.1913 г. командирът на Първа пехотна софийска дивизия, ген. Стефан Тошев, отказва да атакува, ако дивизията му не бъде подкрепена от гаубична артилерия. Известно е, че командващият Първа армия, ген. Васил Кутинчев, отговаря на искането му с думите: „С артилерия и баба знае ...“.

Подвигът на българската артилерия по време на Балканската война ще остане завинаги във военната ни история. Традициите, създадени при експлоатацията на артилерийските системи, не трябва да бъдат забравяни.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ангелов, А. История на Българската артилерия. София, Печатница на Военноиздателски фонд, 1937 г.

2. Военноисторически сборник, II 1-2 (1928), стр. 63-78 „Сръбската гаубична артилерия дадена на българите при обсадата на Одрин в 1913.“

3. Войната между България и Турция – 1912–1913 г. Операциите около Одринската крепост. София, Държавна печатница, 1930.

4. Кратък очерк за съвременното състояние на полевата артилерия в армиите на съседните с нас държави. София, Военна печатница, 1889.

5. Кълнъков, Н. Оръжието на българския народ през вековете. София, Военно издателство, 1984.

6. Пенкова, С., Д. Цанкова-Ганчева, Д. Иванова. Алманах на сухопътните войски на България „Българската пехота“, книга първа. София, 2012.

7. Христов, Хр. История на Българската артилерия. София, Военно издателство, 1977.

ЗА ГЕНЕРАЛ-МАЙОР СТЕФАН СЛАВЧЕВ

Стоян В. Николов*

А
П

Бележитият български артилерист Стефан Славчев е роден на 7 декември 1869 г. в Търново. Завършва VI клас в реална гимназия в родния си град и на 11 октомври 1886 г. постъпва във Военното училище в София. След тригодишно обучение той е втори по успех сред 212 възпитаници и на 18 май 1889 г. е произведен в чин подпоручик. Зачислен е като младши офицер в 1-ва батарея на 5-и артилерийски полк в Шумен. Още като изграждащ се млад офицер той преценява, че е недостатъчно подготвен за строевата артилерийска служба и започва активна самоподготовка за участие в конкурсен изпит по обявената програма за следване в чуждестранна артилерийска академия. [1]

Поручик Стефан Славчев

На 2 август 1892 г. е повишен в чин поручик. От началото на 1893 г. е назначен за старши офицер в 4-та батарея. На 2 август 1893 г. е командирован в Артилерийско-инженерната академия в Торино, Италия. В нея освен висшето си образование по всички отрасли на артилерийската наука, той придобива и задълбочени познания по строевата

---

* Авторът е старши експерт, доктор в Националния военноисторически музей

артилерийска служба и по практическата стрелба с различни калибри оръдия. Успешно завършва обучението си в Торино и на 2 октомври 1896 г. се завръща в България. [2]

В периода 1897-1898 г. служи в Софийския артилерийски арсенал, след това е преместен в Артилерийската инспекция. На 1 януари 1899 г. е повишен в чин капитан и два месеца по-късно е назначен за инструктор и преподавател по артилерия във Военното училище. [3]

Капитан Стефан Славчев

Така все още ненавършил тридесет години и след по-малко от десет прослужени години след завършването на Военното училище, Стефан Славчев става преподавател и започва да подготвя и изгражда артилериисти.

През 1901 г. във Франция се провеждат показни маневри и капитан Славчев е командирован там. При завръщането му в България изнася беседи за предимствата, устройството и организацията на френската полска скорострелна артилерия, с което успява да заинтересува и отговорните военни лица за закупуването и въвеждането на въоръжение и в българската армия на модерна артилерийска материална част. През същата година е награден с орден „За заслуга“. [4]

Офицерът Стефан Славчев започва и своето изграждане като военен теоретик и учен. През 1902 г. на него е възложено да изготви първото „Наставление за стрелба с пушка“. За отлично изпълнената задача на 29 април 1903 г. получава благодарност от военния министър. Към

наставлението изготвя и коментар в отделно книжно тяло от 100 страници, допълнен с 3 схеми, който поради своето високо качество се използва за справки и през следващите десетилетия.

Петте години служба, през които той преподава във Военното училище, са определени от големия български артилерист Ангел Ангелов като „едни от най-полезните за нашата артилерия”. В този период юнкерите, подготвящи се за артилеристи, са отделени за строева подготовка в обособен артилерийски взвод, командван от младия възпитаник на академията в Турино. С дадените му права на батареен командир той умело приспособява и прилага наученото в Италия. [5]

През 1904 г. майор Славчев е изпратен във Франция за контрол по изпълнението на българските оръжейни поръчки във френски военни заводи. Изпратената контролна комисия трябва да осъществи строг контрол на качеството на изработка, окомплектоването, изпитването и приема на поръчаните 81 полски скорострелни батареи. В това трудно и отговорно задание, продължило две години, буквално всяко парче от материалната част преминава през ръцете на проверяващите френското качество български офицери.

От 30 септември 1906 г. е назначен за командир на батарея в 4-ти артилерийски полк. Участва в първите показни стрелби със скорострелни полски батареи при Стара Загора и Казанлък, където е много полезен на артилерийските офицери с познанията си. През 1907-1909 г. е помощник на началника на техническото отделение в Артилерийската инспекция. Два пъти е командирован в Германия за приемане на бездимен барут за пехотните патрони и бойни припаси за полските и планинските скорострелни оръдия. През 1909 г. е награден с орден „За военна заслуга” V ст. с корона. В резултат на усилената самоподготовка, завършената академия в Италия и многобройни командировки в чужбина Стефан Славчев успешно изучава и владее добре четири западни езика: италиански, немски, френски и английски. На 8 април 1910 г. е назначен за помощник-командир на Софийския крепостен батальон. В началото на следващата година е повишен в чин подполковник и поема командването на батальона. [6]

През пролетта на 1911 г. подполковник Стефан Славчев чете в Софийското офицерско събрание беседи за Одринската крепост и възможните действия около нея. Според него е възможно да се извърши атака на крепостта в първите дни след мобилизацията, но за това са необходими 206 крепостни и 130 полски оръдия, 40 пехотни дружини и други допълнителни части. Още тогава той избира за фронт за провеждане на атаката Източния сектор в района Каялък–Таш–Айвазбаба. Подполковникът очертава недостиг на материални средства в армията за успешно постигане на задачата и приема, че може да се използва обсадният парк на Сърбия.

Софийският крепостен батальон трябва да формира във военно време по едно леко и едно тежко обсадно отделение, като в състава на отделенията са включени по две групи батареи и по един продоволствен взвод. Батареите са с по четири оръдия, като батальонът трябва да формира още пет 75-mm нескорострелни батареи с по шест оръдия и шест батареи с по две 57-mm куполни оръдия. България започва мобилизация на своята армия на 17 септември 1912 г., като крепостните батальони мобилизират най-бавно в сравнение с другите части. [7]

На 5 октомври 1912 г. започва войната между България и Османската империя и 2-ра армия, командвана от генерал-лейтенант Никола Иванов, навлиза на турска територия съгласно поставената задача за действия срещу Одринската крепост.

Мобилизацията на Софийския крепостен батальон продължава до 5 октомври. Първоначално батальонът е изпратен за укрепване на артилерийското въоръжение на укрепените пунктове в Южна България. През втората половина на октомври 1912 г. части от батальона започват да заемат позиции, да изграждат своите укрития и вземат участие в боевете при обкръжаването на Одринската крепост. Съгласно заповед №15 от 19 октомври подполковник Славчев е назначен за началник на обсадната артилерия в Северозападния сектор. След пристигането на сръбска артилерия в сектора в края на 1912 г. започва предислоцирането на батареи от Софийския крепостен батальон в Източния сектор. [8]

През първите месеци на войната подполковник Славчев и подчинените му офицери и подофицери обучават на самата позиция запасните прислужници на оръдия, които не са служили в артилерията. С упорит труд са организирани и фортификационно усилените позиции на крепостните батареи – наблюдателни пунктове, землени батареи със солидни бруствери, траверси и ниши. Над площадките на оръдията с дъски, ламарини и пръст са построени така наречените „чардаци“, чисто българско изобретение, които предпазват от шрапнелни куршуми. [9]

През декември 1912 г. е изготвен подробен план за атака на крепостта със съответните планове по артилерийската и инженерната част. Приема се, че най-големи шансове за успех има атака в Източния сектор, развита в две денонощия, като решителният удар трябва да се нанесе в североизточния му ъгъл – Таш табия–Айвазбаба–Кестенлик. За превземането на предните позиции, неутрализирането на фортовете Куручешме и Таш табия и превземането на фортовете Айвазбаба, Айджиолу и Кестенлик се образуват артилерийски участъци от обсадната артилерия и полските гаубици: Северен, Източен и Южен. [10]

За началник на Северния обсаден артилерийски участък е назначен подполковник Славчев. Оръдията в този участък при подготовката за атаката трябва да обстрелват с 15-см дълги оръдия фортовата линия и нейния тил, а със 12-см оръдия предните позиции. При заемане на

предните пунктове в отбраната на противника се очаква силен противников артилерийски обстрел срещу настъпилите български части. В тяхна помощ срещу противниковите батареи трябва да действат оръдия от Северния артилерийски участък. При подготовката за осъществяване атаката на фортовата позиция 15-см Д/30 оръдия от Северния участък трябва да обстрелват фортовия участък Айвазбаба-Кестенлик, а 12-см оръдия – задфортовото пространство. Против форта Айвазбаба е концентрирана стрелбата на две 15-см гаубични батареи от Северния участък. Неутрализирането на форта Таштабия трябва да се извърши чрез съсредоточен огън на оръдия от Северния и Източния артилерийски участък.

Наблюдателният пункт на Северния артилерийски участък е изграден на Даул баир. Поради сложността на Северния артилерийски участък той е разделен на два подучастъка. В него са включени батареи от Софийския крепостен батальон, Шуменския крепостен батальон и 3-то скорострелно полско гаубично отделение от състава на 3-та армия. Първо обсадно отделение, командвано от майор Ангелов, включва групата на капитан Максимов и отделението на майор Касъров – общо 20 оръдия. Второ обсадно отделение, командвано от подполковник Ватев, включва групата на капитан Михайлов и групата на капитан Марашлиев – общо 18 оръдия. Поручик Станев командва отделна батарея с четири оръдия. Парковите батареи са разположени в Ак бунар. Оценявайки важността на телефонните връзки за комуникация в реално време и недостига на телефонен кабел за поверените му части, подполковник Славчев доставя нужните количества кабел от София.

След подновяването на военните действия на 21 януари 1913 г. съсредоточените в Източния сектор обсадни батареи продължават подобренията по своите здрави закрития и по пристройките за персонала на батареите. Сред задачите на обсадните артилериисти е концентрацията на тежка артилерия да остане скрита за противника. От друга страна, освен пристрелките по дадените за обстрелване цели, те подпомагат с артилерийски огън българските пехотни части и пречат на турските части да подобряват своите укрепления. Батареите от Северния участък успяват да скрият своя брой, като на пленена турска карта след превземането на крепостта са нанесени само 14 български обсадни оръдия, докато там са разположени на позиция 42 обсадни оръдия. [11]

След многократните постъпки на командващия 2-ра армия да получи разрешение за атака на крепостта в 19 ч. на 10 март 1913 г. помощник-главнокомандващият генерал-лейтенант Михаил Савов издава директива №21, съгласно която на следващия ден войските в Източния сектор трябва да завземат предните позиции на противника.

Започва Одринската епопея, в която командваният от подполковник Славчев Северен артилерийски участък дава своя важен принос за

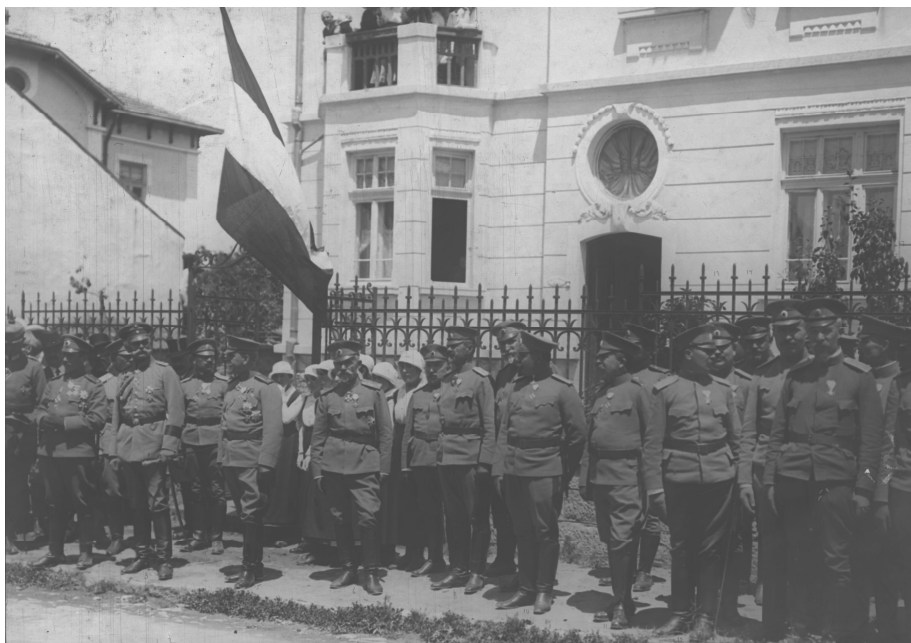
победата. Благодарение на специалната оптическа наблюдателна мрежа се постига изключително добро управление на огъня при атаката на участъка с център Айвазбаба, фланкиран до Кестенлик и фронтално бит от Айвазбаба до Таш табия. [12]

Ето как Стефан Славчев оценява победата при Одрин в своя последваща аналитична статия: „ако нашите батареи не се бяха така солидно окопали, едва ли биха могли тъй бързо да вземат надмощие над турските“. Успехът се дължи и на използването с изненада за противника на силно съсредоточен огън от фронта и фланга „в зоната Айвазбаба–Айджиолу–Кестенлик, която е дълга около 3 километра и дълбока средно само 100 метра. В тази зона на 12 март 1913 г. от 4,30 ч. преди пладне до 10,30 ч. също преди пладне, тоест в продължение на 6 часа падаха непрекъснато снарядите от 78 наши обсадни оръдия (12 и 15 см.), от които половината биеха тази зона точно във фланг (от север на юг). Освен тях около 40 полски оръдия биеха тази зона фронтално. Средно взето, срещу всеки 50 метра от дължината на тази зона всеки три минути се пръскаше по един наш снаряд и това трая почти непрекъснато 6 часа. Към края на това време... във въпросната зона не беше останал противник, който да окаже сериозна съпротива.“ [13]

При атаката на главната позиция оределите пехотни дружини на 10-и пехотен полк овладяват форта „Айджийолу“. След подаден светлинен сигнал артилерията от Северния и Източния участък пренася огъня на 200 метра западно от форта – първи преграден (неподвижен заградителен) огън от българската артилерия. С концентриран вихров огън от фугасни гранати е поразен фортът „Айвазбаба“ и атакувалите „на нож“ шипченци успяват да издигнат победен флаг над укреплението. В следващите часове пехотните вериги настъпват на запад към Таш табия под прикритието на шрапнелна огнева завеса, а по-късно - на юг от тази линия към града и пробивът е разширен. На 13 март 1913 г. крепостта капитулира.

След падането на крепостта турският командир на замлъкналата под масирания обстрел от Северния артилерийски участък батарея №39 заявява: „и вързан добитък да бяхме, пак щяхме да скъсаме синджирите и да избягаме. Такъв адски беше огънят.“ [14]

Така завършва славната Одринска епопея, в която безспорни заслуги за успешното действие на българската артилерия има и командирът на Северния артилерийски участък подполковник Славчев, който умело ръководи и маневрира с огъня на подчинените му батареи.

Полковник Славчев и други военни при посещението на фелдмаршал Макензен в Главната квартира в Кюстендил, 1917 г.

През Междусъюзническата война той е началник на артилерията в 3-та армия и организира за отбрана Сливнишката позиция, където боеве не се водят. За участието му в Балканската война е награден с орден „За храброст“ IV ст. 2 кл. На 1 април 1914 г. е произведен в чин полковник. През първите седмици от включването на България в Първата световна война е командир на тежката артилерийска бригада в 1-ва армия, която взема участие в боевете при Пирот и Ниш. От 15 ноември 1915 г. е прикомандиран в Щаба на Действащата армия и заема длъжността началник на артилерията. На 15 август 1917 г. е повишен в чин генерал-майор. Като началник на артилерията в Действащата армия има неоценима заслуга за снабдяването на войската с разнообразни бойни припаси и в прилагането на различни новости. При започването на демобилизацията на Българската армия от 12 октомври 1918 г. е назначен за помощник на инспектора на артилерията. Уволнен е от военна служба на 19 август 1919 г. От 1920 г. е дългогодишен лектор по артилерия във Военното училище и в Преподавателския курс (Военната академия). Активно се занимава с научна дейност, като създава множество статии и критики по специални артилерийски въпроси. Автор е на книги и учебници в техническата и тактическата област на артилерийското дело. Кавалер е на множество български и чуждестранни държавни отличия. Умира на 30 юни 1965 г. в София на почти деветдесет и шест годишна възраст. [15]

Генерал-майор Стефан Славчев

Генерал-майор Стефан Славчев.
Худ. Д. Гюдженов

Генерал-майор Стефан Славчев е сред плеядата строители на българската артилерия. Като теоретик на българското артилерийско изкуство в навечерието на Балканската война разработва беседи за Одринската крепост, в които отстоява тезата за възможна атака на крепостта в Източния сектор и в хода на войната практически доказва правотата на своите съждения, прилагайки различни артилерийски новости. Той посвещава живота си за изграждането, укрепването и победите на българската артилерия и дава своя ценен принос в развитието на военната научна мисъл.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ангелов, А. Генерал-майор Стефан Славчев – Артилерийски преглед, Т. 48, юли 1932, с. 302-303; Куюмджиев, Б. Генерал-майор Стефан Славчев – ВИС, кн. 2, 1963, с.72; Недев, С. Командването на българската войска през войните за национално обединение 1885, 1912-1913, 1915-1918 г. С., 1993, с. 126.
2. Ангелов, А. Цит. съч., с. 303.
3. Българската армия в Първата световна война 1915–1918 г. Крайък енциклопедичен справочник. С., 1995, с. 140-141.
4. Куюмджиев, Б. Цит. съч., с. 72-73; Списък на нагадените лица с княжески български ордени от 1879 г. до 22 септември 1908 г. С., 1911, с. 173.
5. Ангелов, А. Цит. съч., с. 304-5; Виж подр. Славчев, С. Разяснения върху проекта „Наставление за стрелба с пушка”. С., 1903.

6. Ангелов, А. Цит. съч., с. 305; Българската армия..., с. 141; Списък на наградените лица с царски български ордени през 1908-1911 г. включително. С., 1912, с. 28.

7. Войната между България и Турция. Т. V. Операциите около Одринската крепост. Кн. 1. С., 1930, с. 38-41, 96-98, 273.

8. Балканската война 1912-1913 г. С., 1961, с. 410-411; Войната между..., с. 279-285, 307-409, 609-620, 704; Иванов, Н. Балканската война 1912-1913 год. Действията на 2-ра армия, обсада и атака на Одринската крепост. С., 1924, с. 100-103.

9. Славчев, С. Факти с важно военноисторическо значение от действията на нашата крепостно-обсадна артилерия около Одрин през войната 1912-1913 г. – Артилерийски преглед, кн. 3, 1929, с. 215-216.

10. Иванов, Н. Цит. съч., с. 196-209.

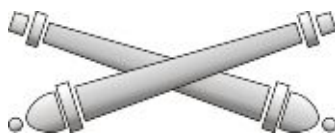
11. Войната между България и Турция. Т. V. Операциите около Одринската крепост. Кн. 2. С., 1930, с. 665-678, 693-708, 721-751.

12. Ангелов, А. Цит. съч., с. 307; Марков, Г. България в Балканския съюз срещу Османската империя 1912-1913 г. С., 1989, с. 312-318.

13. Славчев, С. Факти с важно..., с. 216-217.

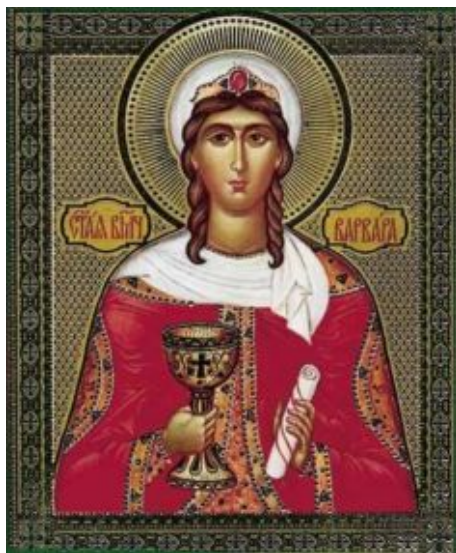
14. Атанасов, Т. С крепостната артилерия при Одрин. – ВИС, кн. 2, 1963, с. 30-31; История на българската артилерия. С., 1977, с. 182-183.

15. Ангелов, А. Цит. съч., с. 307-314; Българската армия..., с. 141; Куюмджиев, Б. Цит. съч., с. 73-74.

ПРАЗНИК

За осма поредна година инициативен комитет връчва почетна грамота и икона на св. Варвара на български офицер артилерист за изключителни заслуги в развитието и укрепването на българската артилерия.

Тази година това отличие се връчва на полковник от резерва инженер Димитър Димов Димитров.

Той е роден на 26.12.1932 г. в с. Батишница обл. Русе.

Завършва средното си образование в мъжката гимназия „Христо Ботев” - гр. Русе.

На 18.08.1952 г. е приет за курсант в специалност „Артилерийско въоръжение” във ВНВАУ „Г. Димитров” в гр. Шумен, което завършва с пълно отличие на 22.09.1954 г.

От 22.09.1954 г. до 31.10.1957 г. служи във ВНВАУ „Г. Димитров” като артилерийски техник със специализиране по ремонта на оптическите прибори.

От 31.10.1957 г. до 08.08.1966 г. е преподавател, впоследствие и старши преподавател в катедра „Артилерийско въоръжение” основно по дисциплините „Устройство и експлоатация на артилерийска материална част” и „Основи за устройството на артилерийска материална част”.

През периода 1957–1966 г. учи задочно във Висшия машинно-електротехнически институт (дн. Технически университет) в гр. София и го завършва със среден успех от изпитите през курса на следването

много добър 5.20 и успех от защитата на дипломна работа отличен 5.50. След завършване му е присъдена квалификация *машинен инженер*.

Въоръжен с нови знания, с ентузиазъм и стремеж за постигане на конкретни резултати, той е оценен високо от командването на Артилерийското училище и от 25.08.1969 г. до 30.03.1991 г. изпълнява длъжността *началник на катедра*: първоначално на катедра „Технология на машиностроенето“, а впоследствие на катедра „Артилерийско въоръжение“.

Основни преподавани дисциплини: „Проектиране на артилерийска материална част“ и „Проектиране на оптични прибори“.

Съвместно с инженерите Банов, Ангелов, Манолов и Ганчев създава конструкторска група, която работи активно по важни проекти в сферата проектирането на артилерийски системи. По-важните разработки на групата, които са внедрени в различни образци въоръжение, са:

- Модернизиране на ходовата част на 122-mm и 152-mm артилерийски системи чрез подмяна на начина на лагериуването ѝ, при което е повишена скоростта на движение на системите от 30 km/h на 60-70 km/h. Разработката се базира на замяна на плъзгащите лагери с търкалящи и проектиране на нова схема на спирачна система.

- Съвместно с НИТИ - гр. Казанлък е разработена 120-mm самоходна минохвъргачка Б-1-10 „Тунджа“. Разработката се базира на поставянето на 120-mm возима минохвъргачка обр. 43 г. на многоцелева самоходна бронирана машина МТЛБ. Приносът на конструкторското бюро от ВНВАУ и лично на полк. Димитров е проектирането на противооткатните устройства на самоходната минохвъргачка, при което натоварването върху корпуса на машината е намалено от 130 на само 30 t.

Деканът на Факултет „Артилерия, ПВО и КИС“ връчва почетна грамота на о.з. полк. Димитров

А
П

През този период са създадени и оборудвани също така и учебни кабинети за артилерийска материална част, стрелково оръжие, оптически прибори, бойни припаси и противотанкови ракетни комплекси.

През 1991 г. полк. Димитров се пенсионира като началник на катедра „Артилерийско въоръжение”.

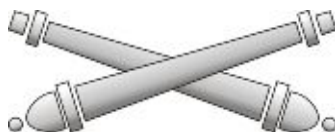
За тридесет и четирите години преподавателска дейност, от които двадесет и две години като началник на катедра, той е изучил и подготвил стотици офицери, специалисти по артилерийско въоръжение. Той създава школа в областта на проектирането на артилерийски системи, реализира в армията редица конкретни проекти, свързани със създаване на нови и усъвършенстване на съществуващи образци артилерийско въоръжение.

И днес неговото име се знае и споменава с уважение и признателност не само от офицерите артилериисти и въоръженци, от старите кадри в българската отбранителна индустрия, но и от експертите в областта на проектирането и конструирането на специална продукция.

С цялата своя дейност полк. Димитров е достоен да бъде отличен като един от строителите на българската артилерия.

Поклон и уважение към Вас господин полковник Димитров!

Честита награда!

СТАРИТЕ СТРАНИЦИ ОЖИВЯВАТ

А
П

ПЪРВИ БЪЛГАРСКИ ОРЪДИЯ*

КЪМ ПРЕДИСТОРИЯТА НА НАШАТА СЪВРЕМЕННА АРТИЛЕРИЯ

На учения артилерист генерал Ст. Славчев - първи мой учител по артилерия.

Неотменен дълг към бъдещето е да изучим миналото, защото в него има истина, вяра, воля, поука и надежда; в него има и много красота. А човек не може да живее без тях, както и без труд и страдание.

Твърде малко е новото, което може да се каже по предисторията на съвременната българска артилерия, и тъкмо затова то трябва да се знае, защото само чрез него ще може да се върви към осветление, което има да се догонва. Обяснимо е следователно, че със следващите редове не се разрешават окончателно и ред въпроси, а се поставят малко по-определено пред погледа на по-младите, по-просветени и по-трудолюбиви добросъвестни историци на българската артилерия.

Моята задача е само да събере и сбито за изложи онова, което се знае по предисторията на днешната ни артилерия, по начин като избягнал някои от пропуските на ония, които са писали преди мене. Дали съм успял, ще се види.

В изследването си изключвам метателните машини, ако те не са употребявали барутни заряди и изхвърляни от цев снаряди.

*
* *

Артилерийски оръдия, или въобще огнестрелни оръжия в днешния смисъл на думата, не са били мислими без подходящи взривни вещества, наричани накъсо и с общо име *барути*. Такива не са били познати на римско-гръцкия свят. Индокитайският изток е знаел барута, употребяван за разбиване на скали или за увеселителни огньове. Барутът е влизал в състава и на гръцкия огън, хвърлян като ракети.

Най-старите достоверни сведения за съществуването на огнестрелни оръжия в Европа се срещат в Италия към 1426 г., във Франция – 1338 г., в Англия и Германия – 1344-7 г.

Първа употреба на артилерийски оръдия е отбелязана при нападенията на Чивидале (Италия) в 1331 г., на Пюи Гулем (Франция) в

---

* Статията е препечатана от сп. „Артилерийски преглед“, кн. 4 и 5, април-май, 1943, с. 318-336

1339 г. А в полска война оръдия са били употребени най-рано в сражението при Креси в 1346 г.

На Балканския полуостров оръдия са били употребени при превземането на Цариград от турците в 1453 г. и те са били сигурно купени от Западна Европа.

За да видя отношението на нашия народ към „топа“ като ново оръжие, разгърнах указателите на два от най-големите и пълни сборници от народни песни¹.

В първия труд само веднъж се среща думата „топове“, а във втория – два пъти и веднъж – „топчий“. Във всичките случаи нито топовете, нито топчиите са били българи.

Забележително е, че това е при записани над 2000 песни.

Трябва да се напомни и една котленска песен, която Раковски отбелязва в своето житие², песен, свързана с кърджалийската епоха, а един от водачите на орда е познатият Индже войвода. Песента гласи:

„Инжето Гочу думаше,
Гочо лю Жерунянино,
кажи ми, Гочо, кажи ми
от де ся влязва във Котил,
има ли много войскари,
имат ли Котляни топове?“

Това е единственото по-определено споменуване за български топове, но то е почти изключение, пък и от доста късно време.

Оскъдността на сюжет за топове в народните песни изобщо сочи доста ясно, че българският народ не е имал почти никакво отношение към топа като оръжие, още повече през време на I и II българско царство.

Така че, за огнестрелно оръжие, а особено за оръдия, във войските на I и II българско царство дума не може да става. Дали е имало българи, които да са боравили с оръдия във войските на султаните, не е толкова интересно, защото важно за нашата военна история е да установим: кога българи най-рано употребяват артилерийски оръдия със съзнанието на войници на българската родина, за бранене на нейната земя, за пазене на нейната свобода и извоюване независимостта ѝ. Тъкмо тази е задачата на следващите бележки³.

¹ „Преглед на бълг. нар. песни“, поместен в кн. V и VI от „Известия на семинара по слав. филология при унив. в София“ – 1925 и 29 г. и „Показалец на печатаните през XIX в. бълг. нар. песни“ ч. I и II, София, 1918 г. – от Стоилов, А. П.

² Автобиография и спомени, с. 17 – библи. „Бълг. книжнина“ № 6, София, 1925 г.

³ Интересуваният се по-широко от въпроса за употребата на метални и други машини през I и II бълг. царство може да намери сведения в сп. „Арт. преглед“ – от Йордан Венедиков, „Артилерията у старите българи“ кн. 3, г. III, и от А. Ангелов – „Материали за историята на бълг. артилерия“ кн. I, г. II

Кърджалийско време – 1792-1806 г.

Най-старото сведение за употребата на оръдие в съвременен смисъл у нас се отнася към 1800 г., когато населението е трябвало да се защитава срещу нападенията на кърджалиите. По този въпрос Раковски е писал следното⁴:

„Много села са били оградени със зидове, по които е имало на малки разстояния стражарници (табии) с вириди (мъжгали), да пушкат от тамо в време нападения неприятеля; а по някои си места са имали и гърмила (топове) черешови, с железни скоби свързани....”. Той повтаря това и на друго място⁵: „Котлените имали и четири топа черешови тръби и били съставили един доста порядъчен военен ред”.

В летописа на Жендо Вичев⁶ се говори за стените, с които гр. Котел е бил укрепен от всички страни, за да се противопостави на кърджалиите. Това се дължало на енергията и съобразителността на Божил чорбаджи, който бил много строг в качеството си на всепризнат началник, та дори нареждал да бъде бит всеки мъж, който ходел из града без оръжие. При описаните укрепени стени тъкмо в Котел ще е имало и дървени топове нещо, което Жендо Вичев, навярно, е пропуснал да отбележи изрично.

Ползвал се от Раковски, проф. д-р Иван Шишманов пише още по-определено следното⁷: „.....котленци през кърджалийско време правели пушки, пищови, барут и имали даже 4 черешови топа”.

Всичко това дава достатъчно основание да твърдим, че черешови топове са съществували у нас още в самото начало на XVIII век и е малко вероятно идеята да е заета от другаде.

Първа българска легия – 1861-2 г.

Раковски – един безспорно гениален дух – и тук стои начело. Очаквайки развоя на събитията, които назряваха в 1861 г. и от които се очакваше създаването на условия за освобождението на България, той състави в края на с.г. в Белград един план за освобождението на България. Развивайки широко своите военнополитически съображения, той е смятал за необходимо да организира един отряд, с който да нахлуе от Сърбия в България. Неговият план има две редакции⁸. И в двете се казва: „Движението може да стане с успех на следния начин. Един добре въоръжен полк от 1000 добри избрани и окървавени в бой люди⁹ с два

⁴ „Индже войвода и Кърджалиите” – в. „Дунавски лебед” бр. 6 и 7 от 10 и 27 окт. 1860 г.

⁵ Цит. съч. с. 17

⁶ Киров – Летописът на Жендо Вичев – С.Н.У. т. XII

⁷ Увод в историята на българското възраждане – сборник „1000 години България”, с. 287

⁸ Едната редакция е в архива на Раковски, пазен в Соф. нар. библ., а другата е печатана от И. П. Аджиенов – Записки от живота на Раковски, св. III А. с. 33 и сл.

⁹ В новата редакция: „от 1200 люде, от коих 100 да бъдат конници и 100 артилеристи”.

горски топа [к. С.], с 4 тобуша¹⁰ и с 4 тръби и с два хирурга и сто конници да ся впусни тайно през Княжевец в Балканский хрепт¹¹ и да маршира на Балкана право за Търново, като ся даде синяла¹² навсякъде да се дигат, с една прокламация или с други някой знак, да присекат телеграфите и да затворят пътищата на пощите”....

Планът не се осъществи, понеже сърбите се споразумяха с турците през септември 1862 г. и изиграха Раковски. Във всеки случай той беше вече събрал няколко стотин българи за проектирания свой отряд и за прислуга за оръдията.

Така той отбелязва първата мисъл за употреба на оръдия от българи за българска кауза. Това е толкова по-забележително, защото Раковски в 1862 г. имаше съставено войсково ядро, което носеше всички белези на самостоятелна българска военна сила, призната и на международна почва.

Априлско въстание – 1876

Друг момент за поява на българската артилерия и употребата ѝ на дело, макар и най-примитивна, имаме през Априлското въстание. Познатите ми случаи ще изброя както ги намирам в книжнината.

Не може да се каже кой, где и кога е подхвърлил първата мисъл за изработване на оръдия, с които да се участва в това въстание. Дори Дим. Страшимиров, който рано и доста основно проучи Априлското въстание и написа историята му в три тома, разглежда въоръжението само на 1½ стр.¹³ и се е задоволил да отбележи неточно само това: „Освен туй, по някои места бяха направили и черешови топове, напр. в Ново село, но които не влязоха в употребление”. По отношение на идеята за топове само Захари Стоянов пише¹⁴: „.....предполагам, че тя (идеята) се въведе между нас по примера на Кара Георги във време на сръбското въстание” – нищо повече. Но ние знаем, че котленци бяха употребявали дървени топове срещу кърджалиите още в 1800 г. – малко по-рано от въстанието на Кара Георги.

Когато се проучи и установи – кога и где се е зародила идеята за дървени топове, тогава ще имаме възможност да кажем с основание дали това изобретение е чисто българско или пък идеята е заета от другаде. Едно взаимно влияние, обаче, не се изключва. След като българите са имали са имали дървени топове в 1800 г., за такива на Балканския полуостров се чува по време на въстанието на Кара Георги (1804 г.), а

¹⁰ Барабани, от унгарската дума *dobos*

¹¹ Хребет

¹² Сигнал

¹³ История на Априлското въстание, Пловдив, 1907 г., т. I, с. 31

¹⁴ Записки по българските въстания – Игнатово издание, София, s. a., с. 338

по-късно и през Кримската война – пак в Сърбия, гдето почнали да правят такива за вземане участие в тази война.¹⁵

Във всеки случай през Априлското въстание се явяват около 40 топа: в Копривщица, Панагюрище, Петрич, Белово, Церово, Батак, Стрелча, Брацигово, Клисуре и Ново село.

На едни места топовете са почнали да се готвят преди обявяване на въстанието, а другаде – през самото въстание. Явила се е идея – да се изработят топове и от метал, да се приспособят готови медни тръби или да се шият с метални листове отвътре дървените тела. Дължината им е била от 1½ до 2½ м, калибър 8-10 см; зарядът е бил около ½ кг чер барут, а снаряждат – обикновен кантарен топуз или тенекиена кутия, пълна с оловни парчета. Възпламеняването е ставало или с много отдалечен прът, или с дълъг фитил. Оръдията са стреляли или от своя лафет – предник от кола, в който тялото е било здраво завързано с въжета, или от земята, дето му се изкопавал особен трап, като се привързвало с въжета в забити колове.

Без да се впускам в повече подробности, по-долу ще отбележа накъсо в кои пунктове са били приготвени топове и какво е отбелязано за участието им в действията през Априлското въстание.

Батак. Идеята за топове пристига тук във време на подготовката на въстанието, т.е. преди събранието на Оборище. *Ангел Пейчинов*¹⁶ приготвил два черешови топа. Десетина дни преди да избухне въстанието батачени използвали отсъствието на турците от селото, извадили единия топ на местността Кънева борика и гръмнали по посока на хребета Св. Георги. Топът се пръснал. Това дало поука – другият бил обкован с железни обръчи, взети от чарковете за гайтани.¹⁷ Този топ по-после бил поставен на в. Св. Никола¹⁸, но не се отбелязва да е действал.

Има още едно сведение, което противоречи на казаното – участникът *Н. Хаджиев* е разказвал¹⁹, че той с *П. и Ил. Фиткови* били натоварени да приготвят топове, но преждевременното избухване на въстанието попречило на довършването им.²⁰ Тези топове не ще имат общо с Пейчиновите, нито с пиринчения топ на *Георги Цуров*, който също не е успял да привърши работата си. Във всеки случай, може би, на този

¹⁵ Гинчев, Цани – Няколко думи от биографията на Георгия (Сава) Раковски, сп. „Илюстрация Светлина”, г. XXVI, кн. 3, с. 4, II

¹⁶ Заклан през въстанието, вж. *Страшимиров*, т. III, с. 427

¹⁷ *Венедиков, Йордан* – История на въстанието в Батак, София 1929 г. с. 37-8

¹⁸ *Страшимиров, Д.* – История на Априлското въстание, Пловдив, 1907 год., т. III, с. 94

¹⁹ *Петлеишкови и Иеремиев* – История на Брациговското въстание, Пловдив, 1905 г., с. 90

²⁰ *Димитров Г.* – В „Княжество България”, ч. II, с. 740, пише, че с приготвяне на топове бил натоварен Петко Ковача. Не ми е възможно да проверя дали това лице не е същото П. Фитков, ако не е – противоречията стават големи.

батаченин принадлежи идеята да се леят метални оръдия в България – идея неосъществена и до сега, както бележи историкът²¹.

Белово. В това село са се били събрали за действие жителите от Малко Белово и Миненкьой – твърде зле въоръжени. По-добре въоръжените селяни Бенковски отвел на 26 април на в. Еледжик. Беловчани се почувствали изоставени и пред страха от башибозука, събиращ се от околните села и войската в Сарамбей – изпокрили оръжията, а приготовления топ нацепили с брадви.²² Направата се отдава на *Хр. Костов* и братята *Тома* и *Ваню Х. Ангелови*.²³

Брацигово. И в този пункт комитетът решил да се изработят топове от брястови и черешови дървета, ако не пристигнат очакваните модерни пушки.²⁴ С работата били натоварени *Кузо Рабасията* (колар), *Кръстю Георгиев* (Гошов), *Атанас Манчов*, *Петър Ячков*, *Димитър Глувия* и *Ангел Аджиев*. Това станало на 22 април, когато пратили хора да отсекаят потребните дървета.²⁵

12 топа били готови на 25 април²⁶, седмица след избухване на въстанието. Командир на топовете бил *Георги Шаров*, който бил ходил във Влашко и от там донесъл чудодейната дума „палитъ!“, по която фитилът се запалвал, за да гръмне топът. Артилеристи били *Андрей Аврамчин*, *Христо Боянов* (Кърлето), *Дино Бозев*, *Цилю Златков*, *Щ. Троянов*, *Д. Дуков*, *Ст. Троянов* и още други, чиито имена са забравени.

Всеки топ се обслужвал от четири души така: един подавал торбичката с барута, втори – металната част – снаряда, трети – с дебела тояга затиквал барута и снаряда, а четвъртият подпалвал фитила с огън, поддържан в мангал, поставен отблизо. За осигуряване на бойни припаси за топчетата били събрани топки от кантарите и били приготвени, както и тенекиени кутии половници, които напълвали с оловни парчета, като открития край затваряли с плат и восък, т.е. създавали шрапнел.

На 25 април било решено да се направи първо изпитание с топове. Понеже населението било предупредено, че ще се стреля само в случай на опасност, то било известно и за случая – да не се плашат жените и децата.

Гръмнали по веднъж с 2 топа, от които един не издържал и се пръснал. Решено било веднага да се направят още 4 средни черешови и 2 големи брястови. Всичко топове били 18, обвити и пристегнати с железни обръчи²⁷.

²¹ Венедиков, Йор. – Историята на въстанието в Батак, с. 37-8

²² Венедиков, Йор. – Въстанието – „1000 години България“, с. -900

²³ Димитров, Г. – цит. Съч. с. 438

²⁴ Мишев, Ат. – Боят при Брацигово в 1876 г. Пловдив, 1881 г., с. 21

²⁵ Цит. съч. с. 24

²⁶ Според Иеремиев, цит. съч. с 84 – това било на 27 април

²⁷ Мишев, цит. съч. с. 31 и Димитров, Г. – Княж. България, ч. II, с. 457

На 27 април били събрани кантарените топки в селата. При Гробето били изпратени отново три малки и един голям топ²⁸. Присъствали главнокомандващият *Г. Ангелинов* с помощниците си, стотниците и десетниците и всички свещеници от Брацигово и околните села. Пели се песни:

„Боят настана, тупкат сърца ни.....” и
„Българи юнаци, ще ли ош’ да спим?....”

След това било решено топовете да се разпределят така: на гробищата, при черквището „Св. Георги“ – 2 големи, а около гробището – 8 малки; останалите – при църквата „Св. Атанас“ и на кръстопътя там, а 1 – при къщата на Н. Налбантина.²⁹

На 28 април комитетът се осведомил, че в околните села се събира башибозук, който ще нападне Брацигово. Взема се решение да се действа активно, като се нападне първо турското село Чанакчиево. Денят 29 април бил употребен за подготовка, а на 30 се пристъпило към действия. Решението било: два³⁰ топа да бъдат в средната колона и да се поставят на висотите северно от Чанакчиево; лявата и дясната колона се образували от по 100-200 поборници.

Боят почва рано. Единият топ от голямата стрелба се пукнал, но веднага бил заменен с друг, докаран бързо от Брацигово³¹.

Въстаниците се били два часа и имали успех, но сведенията, че многобройни турци застрашават Брацигово, ги заставят да се оттеглят и заемат за непосредствена отбрана селото си.

Топовете действали на две групи – при Гробето (с фронт към Пещера, Широкия път и Кошарището) и при Налбантската (Тодовичната) къща. При тях били поставени по два сандъка – един за металните топки, а друг за торбичките с барут – всяка от по 100 драма (127 грама).

В този ден топчетата при Гробето принесли доста полза. „Нападащите турци били доста слисани от ехтенето на черешовото топче, което от минута на минута поздравявало неприятеля със своите кантарени топузи”³². Най-много се отличил като артилерист *Никола Шопът* от гр. Трън, който на 27 април бил дошъл с писмо от Бенковски, но не е могъл повече да се върне. Никола Шопът упорито стоял при топовете и макар че те били обстрелвани от към местностите Кошарище и Малката пъдарница, той продължавал да стреля и с викове да изразява своето

²⁸ *Иеремиев* пише за 6 топа, вж. цит. съч. с. 88

²⁹ *Иеремиев* пак там дава друго разпределение: 3 при Гробето и 2 в резерв – за настъпателни действия.

³⁰ *Мишев*, цит. Съч., с. 37, отбелязва 3

³¹ *Мишев* навярно смята този топ за трети.

³² *Мишев*, цит. съч., с. 45

възхищение от всеки гърмеж, а заедно с това увеличавал въздействието на немощото си оръдие.

На 5 май било решено да се предприемат активни действия по Широкия път за заграждане голяма група турци. Това трябвало да стане през нощта, но преди нейното настъпване се обадила турската артилерия, която охладила огъня на нещастните поборници.³³

На 6 май брациговската отбрана трябваше да капитулира пред редовната войска и модерна турска артилерия. Каква е била съдбата на дървените оръдия?

Мито Глувият, един от майсторите им, успял да насече топовете, които били в северната част на селото – при Тодовичната къща. Ония, които били при Гробето, станали трофеи на победителя.³⁴ Пет малки топа били закопани и скрити.³⁵

Турският командир Хасан паша скоро влязъл в селото и тогава четирима потеглили към Капията големия брестов топ³⁶, а се знае сигурно, че един от черешовите е бил отнесен в Пазарджик и от там – в Цариград³⁷.

Знае се, обаче, че едно от брациговските топчета и до сега се намира в селото и до скоро един от преживелите топчии гръмваше с него в най-важни случаи или в деня на годишнината на въстанието.

Еледжик. На този връх бяха се събрали селата Калугерово, Церово, Мухово, Кара-мусал, Лесичево, Сърт и Дере харман.

При посещението на Бенковски на 25 април там в един дол усилено работил арсенал за оръжия и между другото се дълбаели черешови топове. Голямото число работници били турски и български цигани³⁸.

Главен командир на Еледжик е бил *Гене Телийски* от с. Церово и нему трябва да се отдаде съществуването на топ в с. Церово – какъвто имало донесен на Еледжик.

На 1 май Хасан паша с около 3000 души и много башибозук настъпил срещу Еледжик откъм Ихтиман, от три страни. Дървените топове били поставени на позиция, но не били употребени, защото зле въоръжените въстаници, след като гръмнали по веднъж с пушките си, се разбягали³⁹, а и барутът им бил измокрен от неколкодневните проливни дъждове.

Клисура – Карловско. На 23 април *Дилчо Кацарът* и още един поборник предложили на военния съвет в това село да приготвят ня-

³³ Стоянов, З. – Записки по въстанията, с. 679

³⁴ Изложението изобщо е според цит. съч. на *Петлешков и Иеремлиев*, с. 84-106

³⁵ Мишев, цит. съч., с. 51

³⁶ Пак там, с. 52

³⁷ Пак там, с. 53

³⁸ Стоянов, З. – Записки по въстанията, с. 364-5

³⁹ Венедиков, Йор. – Въстанието, с. 904

колко топа от черешово дърво. След два дена те били готови, като циганите изработили железни халки и с тях обковали топчетата.

На 25 април единият топ бил опитан на Зли дол, след като населението било предупредено. Гърмежът обаче бил твърде слаб, не се чул далеч, за голямо съжаление на селяните; освен това топът се пукнал и всичко, с което бил напълнен, главно оловни парчета, се разлетяло наблизо⁴⁰.

Майсторите взели поука и поправили другите топове, като облекли цевта отвътре с тенекия, а отвън увеличили числото на обръчите, поставили ги почти един до друг. За вкарване на фитила оставили малка дупчица.

По два-три такива топа били оставени по всички стражи (а те били три)⁴¹. Топовете били поставени на земята и здраво прикрепени с колове. Всеки от топовете бил насочен към една постоянна посока; за прислугата били изкопани зад топовете дълбоки дупки. Топовете били напълнени най-усилено и така оставени да чакат момента за своето действие. Знаело се, че всяко оръдие ще гръмне само веднъж⁴².

Изглежда, че далечният обход на турците откъм север и проливният дъжд, който измокрил барута, са попречили да се употребят топовете. Още на 26 април клисурци трябвало набързо да напуснат позициите си и да бягат към Копривщица.

Копривщица. След обявяването на въстанието копривщенските ръководители решили да се приготвят четири топа. Един съвременник съобщава за това по следния начин⁴³:

„На 23.... повикаха са дърводелци по-първи да отсечат черешови дърве, да са приготват за топове дървени. Повикаса Ончо бакърджията да направи медна бомба, като му се даде мострата да гледа оплакася..... няма с що да ги прави, тугава каза совета да ся соберат от винопродавниците медни окалци и половници да прави от тях”.

Друг съвременник – самоук рисуващ – Христо Коев е оставил няколко рисунки, една от които представлява боя около града, зад един окоп се виждат два топа⁴⁴.

Топчии били Дило Базев Зехирът и Вангел Сръбчето.

С един от топовете направили опит, но топът се пръснал. Тогава решили да употребят медните тръби на казаните за ракия.

⁴⁰ Този топ и станалото в случая послужва на Ив. Вазов за съответния разказ в „Под игото”.

⁴¹ Числото излиза невероятно голямо за късото време, с което се разполагало за работа.

⁴² Попов, Ф. – Град Клисура в Априлското въстание, София, 1926 г., с. 84.

⁴³ Ефтимий, проф. архим. – Из ръкописите на копривщенския въстаник Петко Бояджиев – Юбилеен сборник Копривщица, София, 1937 г., ч. II, с. 162.

⁴⁴ Димитров, Г. – „Княжество България”, ч. II, с. 404.

На всеки случай тук не се дошло до употреба на топове срещу турците⁴⁵.

Ново село – Севлиево. В началото на май 1876 г. към общото въстание се присъединили ред будни села от Габровско, Севлиево и Троянско. Между тях е било и Ново село, познато и с много изкусните си резбари – дърводелци.

През юни 1876 год. Феликс Каниц посетил това село и е писал⁴⁶: „С основателна гордост ми се посочи църквата с великолепната резбарска работа на Колю Йонков, чието изкуство прави прочуто името на Ново село до Одрин и по-нататък”.

Местният войвода *Йонко Карагьозов* поръчал на *Коля Йонков* – потомък на ред изкусни майстори още от края на XVIII век, заедно с баща си да приготвят за въстанието два топа – единият от бук, другият от черешово дърво.

Новоселци се отбранявали откъм Дебнево и на Гладнишката клисура. На 4 май те се били цял ден срещу 1000 турци при Дебневската клисура и тогава там гръмнал буковият топ, който се пръснал при втория изстрел⁴⁷, останал да действа другият топ⁴⁸. Но кои са били артилеристи и какво е станало с топовете по-късно – не се знае. Топовете поставил на позиция *Захари Велчев*, като ги завързал със синджири за дърветата.

Панагюрище. Този град бе средище на въстанието. Там къщата на *Пенчо х. Луков* е била нещо като арсенал. Когато на 22 април след пладне Бенковски е бил там, работили се усилено два черешови топа под ръководството на главния майстор *Никола Бинбашев*. Захари Стоянов, който ги е видял лично, ги описва така: дължина около 2-2 ½ м, калибър на планинска артилерия, стегнати на 3-4 места със здрави железни халки и поставени на две колелета.⁴⁹

Доловило признаци на готвещото се въстание, турското правителство от известно време било забранило внасянето на олово в градовете. Тъй, че въстаниците имали, сравнително повече барут, а по-малко олово. Това е поставяло и въпрос за снарядите на артилерията, разрешен в Панагюрище така, както и другаде: да се съберат топузите от кантарите чрез глашатай. *Съвсем точно е, че първите наши гранати са кантарени топузи, а шрапнелите – полвници или половници*, както ги наричат.

Комисията, която се е занимавала с военните въпроси, е дошла и до убеждението, че черешовото дърво едва ли би издържало както напора на газовете вътре в цевта, а тъй също и топлината, която се развива –

⁴⁵ Страшимиров, Д. – Ист. Апр. въстание, т. III, с. 160.

⁴⁶ Дунавска България и Балкана, т. II. Лайпциг, 1885 г., с. 111-2.

⁴⁷ Марангозов, Ив. Н. – Новоселското въстание. София, 1937 г. с.с. 59 и 94

⁴⁸ Ганев, Н. – Страници от историята на гр. Севлиево, ч. 1, В. Търново, 1925 г. с.с. 94-5.

⁴⁹ Записки по българските въстания – Игнатово издание, с. 338.

може да подпали дървото. Било предложено – каналът на топовете да се обшие с меден лист, тенекия и въобще метален пласт, но по липса на такива материали, вниманието се насочило към медните тръби от ракиените казани. Дали са били употребени, обаче, в Панагюрище, не се знае положително.⁵⁰

През време на боевете около героичната столица на въстанала България, отбелязано е, че на 29 април при Балабановата гора и Бърдото поборниците са срещнали юнашки настъплението на Хафуз паша откъм с. Стрелча. В този бой са били изстреляни два кантарни топуза, но когато им се отговорило с круповски снаряди, черешовото топче млъкнало, толкова повече, че то цъфнало и взело вид на копаня, както пише З. Стоянов⁵¹. На следния ден панагюрци дават по-силен отпор на турците, като се оттеглят от Балабановата гора по Св. Петка на местността Каменица. Решителният водач *Бобеков* събрал тук 212 души, заедно с два черешови топа.⁵² Но заетата от въстаниците позиция се командвала от в. Висок, владян от турците.

Когато боят почнал, първият черешов топ на Каменица бил поставен на позиция. Той бил на колела, зад които натрупали камъни. Възпламенили първия изстрел с триметров прът. Снарядът паднал на около 300 крачки, което не задоволило, ето защо бил поставен двоен заряд, т.е. около 260 гр. При произведения изстрел тялото на топа отхвъркнало напред и там се пръснало.⁵³ Тогава бил донесен вторият, който бил стегнат не само с железни обръчи, но и с въжета, намазани с катран. Артилерист бил *Стоил Стоянов Финджиков*, който по-рано бил живял в Цариград и там бил виждал истински топове. Той дал плана за засилването на черешовите с жезла и въжета и бил много горд, че идеята му случила, тъй като този топ не се пукнал.

Когато турците настъпвали, в техните редове е имало колебание. Един офицер се навеждал, взимал от въстаническите куршуми и ги показвал на войниците да ги убеди, че не са от модерни пушки. Това окуражило турците, но тъкмо те тръгнали по-смело, Финджикът гръмнал със своя стегнат топ и един кантарен топуз полетял над техните глави, като изсвирил необикновено. Това отново произвело смут в турските редове. Можем да си представим, при малката си скорост, каква въртеливост е правил при летенето си топузът със своята опашка. Това ясно забелязал турският офицер и той отровил топуза, паднал зад водената от него верига стрелци, като го показал на войниците си. Със смях и подигравки топузът почнал да се прехвърля от ръка в ръка по цялата редица.

⁵⁰ Стоянов, З. – Цит. съч. с. 338-9.

⁵¹ Цит. съч. с. 389.

⁵² Според *Венедиков* – Въстанието, с. 901 – един.

⁵³ Пак там с. 902

Престрелката била къса. Въстаниците отстъпили пак, но Финджикът останал последен до своето любимо творение с катраневите въжета и го оставил плячка на врага, след като дал още един втори и последен изстрел⁵⁴.

Въстаниците след това заемат в. Кула под командата на *Хорчо*, но скоро се разбягват. Само около 30 души със стотника *Георгиев* заемат площадката Спасовден до самия град. Тук се изкарва последният топ, който дава два изстрела и при втория се пръска. Скоро боят свършва.⁵⁵

Петрич – Златишко. И тук идеята за направа на дървени топове е имала успех. Комитетът натоварил с изработката им *Дончо Ани*⁵⁶.

На 23 април *Бенковски* е бил в Петрич, гдето турците от околните села се готвили да нападнат селото. Тогава *поп Христоско* казал: „Защо не са готови сега топовете, за да изпроводим няколко кантарени топузи на тия голи читаци“⁵⁷. Дадена била заповед на петричкия арсенал да ускори работата. До надвечер единият топ бил привършен.

Според *Страшимиров*⁵⁸ първият готов топ бил изваден на Боището на 24 април, за да бъде изпитан. *Поп Христоско* наредил щото кехаята да вика из селото и предупреди населението, за да не изплашат трудните жени. При гърмежа топът се пръснал.

Според *З. Стоянов*,⁵⁹ по нареждане на *Бенковски* първият готов топ е трябвало да бъде изкаран през нощта над една долина към Златишкото поле, дето се била разположила турската войска. *Бенковски* дал поръка на *Нено Гугов* – да се изстрелят няколко кантарени топуза, за да се смути войската и да се сплаши околното турско население. Една от целите е била – да се изпита действието и далечината на стрелбата на черешовите топове.

Сведенията за турски войски около с. Мирково и за башибозука около селото подействали много за спадане на духа в Петрич. Но когато селяните видели топа, обкован с железни обръчи, возен от едно муле, обкичен със зеленина и цветя да прекосява селото, те отново се въодушевили. Пред колелата имало поставено едно брашноено сандъче, пълно с барут и парцали за почистване. Сърцатият *поп Христоско* радостно предшествал топа, като носел кантарените топузи в козиняви дисаги.

Изпращан от множество селяни и селянки, предшествани от няколко конници, топът отминал в посока на Златица. Поборниците пели „Боят настане, тупкат сърца ни“.

⁵⁴ *Страшимиров, Д.* – Цит. съч., с.с. 183-5

⁵⁵ *Венедиков* – Въстанието. с. 903

⁵⁶ *Страшимиров, Д.* – Цит. съч. т. III. с. 132-3

⁵⁷ *Стоянов, Зах.* – Цит. съч. с. 346

⁵⁸ Цит. съч., т. III с. 132-3

⁵⁹ Цит. съч., с. 349

Извлечен на един рът над Златишкото поле, топът бил напълнен с половин ока (около 600 гр.) барут и един кантарен топуз. Когато барутът бил подпален и изхвърлил топуза, неговата кукичка зловещо изсвирила в пролетната нощ и предизвикал воя на кучетата от околните села.

Във всеки случай турската войска около Мирково не осъмнала там на сутринта. На 25 април въстаниците били нападнати от черкези и башибозуци. В действията участвал и *Бенковски*. Те се развили в Смолската река. Извадени били на една височина два топа, пристегнати с железни обръчи. Топовете поставили на позиция над долината, но не е станало нужда да бъдат употребени, макар и *поп Христоско* много настоявал да се изпрати поне един топуз на читаците от Златица⁶⁰. З. Стоянов мисли, че топчето в Етнографския музей в София е от ония, които са правени в Петрич.

Село **Стрелча – Панагюрско**. След обявяването на въстанието турците от селото се скрили в джамията и там се отбранявали упорито. Стрелчани не могли да се справят с положението сами, та повикали на помощ копривщенци и панагюрци. На 21 април *Найден п. Стоянов дошъл* с 40-50 души от Копривщица и заел с тях позиция срещу джамията на една рътлина, до панагюрци.

Употребени били ред средства да принудят турците да се предадат, правени били опити да бъде подпалена джамията, но всичко останало безуспешно.

Тогава блесва идеята за топ и веднага една тръба от казан за ракия била подложена на стягане с въжета, намазани с катран и железни стърготини⁶¹. На 22 април топът бил поставен на площада срещу джамията. Докато да се изпита тази играчка, от околните села дошли много турци, та въстаниците се разпилели⁶², изглежда, без да гръмнат.

Пленените от турците български дървени топчета били сметнати за големи трофеи и достигнали чак до Цариград, през Пловдив и Одрин. Ето какво пише един съвременник и очевидец⁶³: В Цариград се разказвало, че били пленени 10 черешови топчета, от които две оставени в града Одрин, пет в казармите, две строшили, а най-голямото донесли в Цариград – във Военното министерство.

На 27 май 1876 г. след пладне *д-р Стамболски* настигнал на моста Каракьой едно военно шествие, предвождано от офицер на кон. Отстрани следвали по взвод войници, а по средата един дървен топ на кола. Пред тази група свирила военна музика. Посоката на движението била

⁶⁰ Вж. *Страшимиров и З. Стоянов* цит. съч. – т. III, с. 132-3 и 339-351.

⁶¹ *Страшимиров, Д.* – цит. съч., с. 121-3

⁶² *Венедиков, Йор.* – Въстанието, с. 896

⁶³ *Стамболски, Д. ръ Хр.* – Автобиография, дневници и спомени, т. II – София, 1927, с. с. 416, 424-5

по главната улица Пера и Таксим, към казармата Меджидие. Там този топ щял да се изложи, за да види света, че българите наистина са възтанали. Публиката тълкувала по въпроса за фабрикацията на този „керез-топу“ (черешов топ) и се учудвала на това изобретение. Казвало се, че този топ бил най-големият и най-добре изобретеният. Дъното му се покривало с желязна плоча, дебела около 1½ см., а тялото било пристегнато с три плоски железни обръча. Дължината на тялото била 1½ м., а калибърът – 10 см.

Професорът в медицинското училище *Гандон* казал, че с тази демонстрация се постигат обратни резултати – светът ще прецени, че за да възтане българският народ с такива негодни средства, трябва действително да е имал сериозни причини и търпението му изчерпано до край.

Знае се, че едно черешово топче се пази и до сега във Военния музей в Цариград⁶⁴.

Сръбско-турска война 1876 г.

Друг момент в предисторията на нашата артилерия е Сръбско-турската война през 1876 г. Сърбия се бе готвила за тази война около две години, но тя желаше и сега да използва българския народ. Ето защо не само раздели революционните му сили, като привлече в Сърбия няколко от нашите стари войводи, с няколко хиляди въстаници, но не почна и войната веднага с избухването на Априлското въстание, стори това два месеца по-късно. За това сърбите си имаха съображение – да се отвлече турската войска откъм сръбската граница, та победите им да бъдат по-лесни. Стана обаче нещо обратно – турците потушиха нашето въстание, а след това се справиха и със Сърбия.

Прочее, Сърбия въоръжи няколко български чети, броящи по няколко стотин души. Войводи бяха Панайот Хитов, Филип Тотю, Хр. Македонски, Симо Соколов, дядо Илю, Иван Въртопеченина и други.

Историята на нашата артилерия е свързана с тези чети, които макар да действаха под сръбска команда, но имаха особено положение, в смисъл, че се чувстваха все пак българска войска и с чисто национални задачи. Под български знамена, запазени демонстративно, с български войводи, тези чети имаха съзнанието, което им завеща в 1862 г. Раковски. В този дух е написан и законът, по който те се управляваха, изработен на 1 юли в с. Гушевец и утвърден от ген. *Черняев*. Това се вижда най-добре от съдържанието на гл. I от този Закон за българските доброволни войници.

⁶⁴ По случай половин век от Априлското въстание сп. „Артилерийски преглед“ излезе с особен брой (год. III, кн. 2). Във вдъхновена статия под заглавие „50 години на черешовата артилерия“, покойният ген. *Хр. Луков* направи заслужена апология на черешовите топчета.

„Целта на нашето воюване е да се освободи България от турското иго; ще воюваме дорде или спечелим свобода, или всички да измреме“⁶⁵.

По всички тези съображения четите ни в Сърбия запазват чисто български характер, макар да са били под чуждо върховно командване. На 25 юни 1876 г. четите са били в Кадъ боаз и тогава те получават от генерал Черняев пари, оръжие, муниции и две оръдия, като им се дава задача да нахлуят в България и да разширяват въстанието⁶⁶, което по това време бе вече потушено. Четите са действали много бавно поради лошата организация, липса на съгласие и дисциплина. Поради това границата се минава твърде късно – на 3 юли. Панайот Хитов поръча в с. Ялов извор на свой представител да получи планинските оръдия и да го настигне⁶⁷.

Четите се следвали през с. Балта Бериловци, Черни връх, Маркова чука, Влашко село, Чипровци, Желязна, манастира „Св. Иван“.

Когато оръдията дошли на 7 юли, четите били тъкмо на вододела на Стара планина. Топчетата били поделени между четите на Хитов и Филип Тотю по едно⁶⁸. Като командир на артилерията бил бившия офицер от румънската жандармерия *Кекеров*⁶⁹; прислугата била съставена от българи четници.

На 8, 9 и 10 юли четите се бият с успех около манастира „Св. Иван“. Оръдията са взели дейно участие и това е оказало голямо морално влияние за обръщане на турците в бягство⁷⁰. На 10 юли Филип Тотю е искал от Хитов два сандъка гранати⁷¹.

⁶⁵ Този съществен член е предаден обезобразено така: „Четите ще воюват, докато умрат за свободата на България“, вж. „България в Сръбско-турската война през 1876 г.“, от *Ат. Христов*, поместена в сп. „Военна мисъл“, кн. IV и V от 1938 г., с. 140. Докато здравият разум поставя като първа цел свободата, тук се сочи смъртта. Сигурно е, че авторът не се е ползвал от оригинала на закона, а от някой безграмотен препис.

⁶⁶ *Груич, ген. С.* – Наша офанзива – 1876 г., с. 35 IV прилог и „Бугарски доброволци у Среско-турском рату – 1876 г.“ (сп. „Ратник“, г. XIV – 1892 г. кн. XXVII, св. IV и V)

⁶⁷ Мой труд „материали за дейността на Пан. Хитов през 1876 г. в Сърбия“, София – 1939 г., с. 50

⁶⁸ Принуден съм да поправа още веднъж Ат. Христов в споменатата му статия, с. 140, влязля дословно и в книгата му „Военното дело в нашето отечество през време на турското владичество“ (София, 1938 г.). Тук на стр. 83 авторът пише, че на 29 юни четите на Хитов, Тотю, Македонски и поп Николов (всъщност Нинов) с *по едно оръдие* и пр. тръгнали по разни пътища за Берковица. Всъщност четите тръгват определено за България на 3 юли. Тогава в Ялов извор се получават две оръдия – само за четите на Хитов и Филип Тотю (вж. „Материали за дейността на Панайот Хитов през 1876 г. в Сърбия“ от мен с. 50).

⁶⁹ *Данев, д-р С.* – Доброволец в четата на Филип Тотя, (сп. Бълг. Мисъл“, кн. 8, г. XVII–1942)

⁷⁰ Цит., мой труд, с. 59-63 и А. Н. Б. 8603

⁷¹ Пак там с. 64

Д-р Данев устно обясни, че оръдието в четата на Филип Тотю е употребено около с. Белимел.

След победата при манастира четите получили заповед да се върнат в Сърбия поради влошаване на положението около гр. Алексинац.

В дневника на П. Хитов⁷² е отбелязано, че на 26 юли дядо Желю е бил изпратен от с. Буче в с. Баня, за да предаде оръдието и снарядите му.

Колкото се отнася до споменатия офицер Кескеров, знае се, че той е от гр. Сопот. В нашата книжнина се споменава от З. Стоянов⁷³, Н. Обретенов⁷⁴, Иречек⁷⁵, но не с добро. Впрочем Иречек говори за него само че в 1879 г. бил полицмейстър в София и го описва: хубав, висок, чернококс, прошарен, масивна фигура.

З. Стоянов и Н. Обретенов осъждат Филип Тотю и Кескеров, че след като накарали Христо Ботев да им купи пушки, ботуши, чанти, мушамы и пр. и обещали да поведат четата, която Ботев поведе, те се отказали и изчезнали без да се обаждат. Понеже Филип Тотю се бе пазарил с българския Таен революционен комитет, като от 1000 лири бе слязъл на 200, предполага се, че сърбите са го задоволили по-добре. Пък и действието през Дунава бе много опасно, а Филип Тотю не е обичал да рискува.

Руско-турската война – 1877/8 год.

Когато освободителната война назриваше, един от дейните членове на Славянския благотворителен комитет генерал *Ростислав Фадеев* проучил историята, възможностите и добрите страни от използване на подвластните на Турция народи като военна сила. Своевременно той направил своя доклад, познат под име „Болгарское дело в турецкой войны”. Той видял в 1876 г. и руско-българската бригада в Сърбия, та беше много окуражен. Неговото мнение е било, че веднага може да се образува българската войска, която да вземе участие във войната. Комитетът му отпуснал и той закупил 20 000 пушки „Шаспо” и 2 *круповски батареи*. След навлизане на руските войски с тази основна българска военна сила в земите южно от Дунав, ген. Фадеев е разчитал, че тя ще се разрасне от два до четири пъти, тъй че ще има до 8 батареи.

Идеите на ген. Фадеев бяха одобрени, но в твърде ограничени рамки, ония, в които бе образувано българското опълчение и то без всякаква артилерия.

Останалото е известно.

⁷² Споменатия мой труд, с. 84

⁷³ Христо Ботйов, с. 334-7

⁷⁴ Спомени ..... с. 267-270

⁷⁵ Български дневник, с. 35

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Не е установено дали идеята за дървени топове е чисто българска, или е заимствана, няма точни доказателства нито за едното, нито за другото.

Ние сме употребявали топове, вкл. в Априлското въстание, от черешово или брястово дърво, както и от медни тръби от ракиени казани, пристягани с въжета. Дървените топове често са били обковани с железни обръчи, а в някои случаи каналът обкован с метални листове. В Батак се явила идея и турено начало на осъществяване да се излее метално тяло на оръдие.

В Сръбско-турската война български чети са употребили тогавашни модерни планински оръдия. Първите български снаряди са били по правило почти, гранатата – топуз от кантар, а шрапнелът – половница за вино, напълнена с олово и железни парченца, като отвореният край се е затварял със силно навосъчен плат.

Импровизираните артилеристи са се държали храбро и с малкото си изстрели са произвели възможното въздействие по-скоро на поборниците, отколкото на врага.

В тези наивни средства за борба всеки трябва да вижда голямата решителност на българина да хвърли всичко за свободата си, както и неговата способност бързо да импровизира и с местни средства да засилва своя напор и отпор.

Черешовото топче остава вечен символ на най-голямото българско въстание и емблема на нашата прославена артилерия.

Полковник о.з. *Ив. Стойчев*

А
П

АРТИЛЕРИЙСКИ НОВИНИ

**РУСКИЯТ ФЛОТ ПОЛУЧИ НА ВЪОРЪЖЕНИЕ 20 БРЕГОВИ
РАКЕТНИ КОМПЛЕКСА***Брегови ракетен комплекс „Бал“*

Бреговите войски на Военноморския флот на Русия ще получат на въоръжение до 2020 г. около 20 нови брегови ракетни комплекса „Бастيون“ и „Бал“. Това е заявил главнокомандващият Военноморския флот на Русия адмирал Виктор Чирков, цитиран от агенция „РИА Новости“. Доставка на противокорабните ракетни комплекси ще се осъществи в рамките на действащата в Русия държавна програма за въоръжение за периода 2011-2020 г. Стана известно още, че новите ракетни комплекси „Бастيون“ и „Бал“ като начало ще бъдат доставени за нуждите на Каспийската флотилия, както и на Курилските острови. Други подробности за доставката на новата техника засега не са известни.

Комплексът „Бастيون“ е предназначен за прикритие на морския бряг в обсег до 600 km. Боекомплектът на комплекса е 24 ракети „Яхонт“. Пускът на ракетите може да се извършва през интервал от 2,5 s. Самите ракети са в състояние да достигат скорост до 750 m/s на разстояние до 300 km. Ракетите са самонасочващи се и притежават възможност за задхоризонтно насочване.

На свой ред комплексът „Бал“ е снабден с ракети Х-35. Той може да поразява цели на разстояние до 120 km денем и нощем, както и при неблагоприятни климатични условия.

РУСКИТЕ ВЪОРЪЖЕНИ СИЛИ ЗАПОЧВАТ ДА ПОЛУЧАВАТ ПО ТРИ ПОЛКА НА ГОДИНА, ВЪОРЪЖЕНИ СЪС С-400

А
П

Радарът за откриване на цели от комплекса С-400

Въоръжените сили на Русия от началото на 2014 г. ще получават по два-три полкови комплекта ежегодно, въоръжени със зенитноракетни комплекси С-400. Това съобщава руската агенция „РИА Новости“, цитирайки генералния директор на главното системно конструкторско бюро „Алмаз-Антей“ Виталий Нескородов. Според него до края на 2013 г. ще бъдат предадени на въоръжените сили първите два полкови комплекта. „В съответствие с плановите документи ние произвеждаме ежегодно по два-три полкови комплекта. През следващата година обемите ще растат“ – заяви Нескородов.

Първият полк, въоръжен с комплексите С-400 застъпи на бойно дежурство през 2007 г. Той е разположен близо до град Електростал в Подмосковието. В настоящия момент във въоръжените сили на Русия са на формиран пет полка С-400: два в Подмосковието, по един на Балтийския и Тихоокеанския флот и един на Южния военен окръг. В състава на всеки полк влизат по два дивизиона С-400 с по осем пускови установки във всеки.

Доставката на зенитноракетните комплекси се извършва в рамките на държавната програма за въоръжение на Русия за периода 2011-2020 г. Този документ предвижда закупуване на 28 полкови комплекта С-400. Разполагането на новите зенитноракетни комплекси е предвидено на първо място в приморските и пригранични райони на Русия.

РУСИЯ ОБЯВИ УСЛОВИЯТА ЗА ДОСТАВКА НА ЗЕНИТНОРАКЕТНИТЕ КОМПЛЕКСИ С-300 ЗА ИРАН

Президентът на Русия Владимир Путин взе принципно решение, което следва да урегулира разногласията между Москва и Техеран относно доставката на зенитноракетните комплекси С-300. Както пише руският вестник „Коммерсант“, позовавайки се на източник, близък до Кремъл, съгласно приетото решение Русия ще достави на Иран пет дивизиона С-300БМ „Антей-2500“, но при условие, че Техеран оттегли иска си към руската компания „Рособоронекспорт“ за провала с предходния договор. Както отбелязва вестникът, Техеран най-вероятно ще се съгласи на доставка на комплексите „Антей-2500“. По-рано в Русия посланикът на Иран Сейед Махмуд Реза Саджани заяви, че Москва ще може да предложи на Техеран зенитноракетни комплекси, „които ще могат да покрият нашата територия в рамките на общия план“ и които ще устроят иранската страна по отношение на цена и срок за доставка, и тогава „ние бихме могли да проявим гъвкавост“.

Владимир Путин и Хасан Роухани

Русия и Иран подписаха договор за доставка на С-300ПМУ-1 през 2007 г. Стойността на сделката възлиза на \$ 800 млн. Самата доставка по различни причини периодично бе отлагана, а през септември 2010 г. Съветът за сигурност на ООН въведе санкции към Иран, забранявайки му доставка на настъпателни оръжия. Скоро след това Дмитрий Медведев, който тогава заемаше поста президент на Русия, подписа указ за забрана на доставката на С-300 в Иран. Техеран възприе отказа за доставка на С-300 като нежелание на Русия да изпълни своите договорни отношения и подаде иск до Международния търговски съд в Женева. В иска Техеран обвини Москва в провал на доставката на комплексите С-300 ПМУ-1 и поиска овъзмездяване на загубите в размер на \$ 4 млрд. На това Русия отговори, като върна на Техеран предплатения аванс в размер \$ 167 млн.

За урегулиране на противоречията с Иран по-рано Русия предложи на Техеран доставка допълнително на зенитноракетни комплекси с малък обсег „Тор-М1Е“. Иран не се съгласи на такъв компромис, като заяви, че такава замяна не го устройва.

А
П

ОТ 2017 ГОДИНА ЗАПОЧВА ДОСТАВКАТА НА КОМПЛЕКСИТЕ С-500 В РУСКАТА АРМИЯ

Машины от зенитноракетен комплекс С-400

Новият руски зенитноракетен комплекс С-500 ще започне да постъпва на въоръжение във Въоръжените сили на Русия през 2017-2018 г. Това заявява генералният директор на главното системно конструкторско бюро „Алмаз-Антей“ Виталий Нескородов, цитиран от руската информационна агенция „РИА Новости“. По неговите думи въобще не може да става дума за удължаване на срока за доставка на системата. Новият комплекс ще бъде готов през 2015 г., както бе планирано предварително. По-рано главнокомандващият руските Военновъздушни сили генерал-лейтенант Виктор Бондарев заяви, че новата система за противовъздушна и противоракетна отбрана ще започне да постъпва на въоръжение не по-късно от 2018 г. Според Нескородов различните срокове за завършване на разработката на С-500 са свързани с неправилното разбиране на процеса на създаване на системата. „Да завършиш разработката – това е едно, да изготвиш и да пуснеш в експлоатация първите образци – това е друго, да пуснеш серийно производство – трето. Две-три години изпитания и съответно през 2017-2018 г. ще бъдат доставени във войската първите образци“ – поясни ръководителят на „Алмаз-Антей“.

За перспективния зенитноракетен комплекс С-500 за сега е известно доста малко. По-конкретно, че ще бъде по-компактен и по-мобилен

А
П

от съществуващите руски комплекси С-400. Системата ще получи мощен радар, способен да открива цели на разстояние 800-900 km. Тя ще може да поразява едновременно до десет балистични цели, включително и бойни части на хиперзвукови крилати ракети. При това скоростта на прихванатите цели може да достигне 7000 m/s.

Новият зенитен комплекс ще използва принципа на разделното решаване на задачата по унищожаване на балистичните и аеродинамичните цели. Предполага се, че комплексът ще се унифицира със системата за противоракетна отбрана на Москва А-135 „Амур“.

САЩ ПРЕДЛОЖИХА НА ИНДИЯ ПРОИЗВОДСТВОТО НА ПРОТИВОТАНКОВИ РАКЕТНИ КОМПЛЕКСИ

Американският противотанков ракетен комплекс „Джавелин“

Министерството на отбраната на САЩ предложи на Индия съвместна разработка и производство на противотанковия ракетен комплекс FGM-148 „Джавелин“. Това съобщава „Дифенс Нюз“, цитирайки заместник-министъра на отбраната на САЩ Аштън Картър. Източник на агенцията от посолството на САЩ в Индия е охарактеризирал това предложение като проривна инициатива във взаимоотношенията между Делхи и Вашингтон.

Понастоящем Индия и САЩ водят преговори за доставка на американските противотанкови ракетни комплекси. Процесът се намира в начален стадий и подробности за сделката за сега не са известни. Съобщава се само, че САЩ планират да продадат на Индия не по-малко от 6000 единици нови противотанкови комплекси, при което тяхната доставка трябва да се осъществи в продължение на година след подписване на съответния договор. Освен това САЩ поставиха условие, че Индия е длъжна първоначално да придобие всички закупени комплекси „Джавелин“.

лин“ и чак след това американската страна ще разгледа възможните варианти за съвместно производство на индийска територия, както и степента на участие на индийската страна в проект за разработка на нов посъвършен вариант на комплекса. По-рано Индия обяви, че възнамерява да се ограничи само до закупуване на противотанковите комплекси.

В настояще време потребностите на Сухопътните войски на Индия от преносими противотанкови ракетни комплекси се оценява на 20 000 единици. През последните осем години военните в страната предприемаха няколко опита да закупят такова оръжие на външните пазари, но всичките се провалиха. Така например през 2007 г. Индия обяви търг за доставка на противотанкови комплекси, но тъй като в него участва единствено израелската компания „Рафаел“ с ракетите „Спайк“, той се провали.

През 2011 г. Министерството на отбраната на Индия обяви за взето решение за закупуване на 8356 израелски ракети, 15 учебни и 321 бойни пускови установки на „Спайк“ на обща стойност от \$ 1 млрд. По-късно обаче това решение бе отменено. Днес индийските военнослужещи използват френските комплекси „Милан“ и руските „Конкурс“. Понастоящем индийската Организация за отбранителни изследвания и разработки се занимава със създаване на нов преносим противотанков комплекс „Наг“, чиято маса е само 16 kg. За сравнение масата на „Джавелин“ е около 26 kg. Тази програма се осъществява вече 25 години и сроковете за нейното приключване все още са неопределени.

ТУРЦИЯ ОБЯВИ ЗА ИЗБОРА СИ НА КИТАЙСКИ ЗЕНИТНИ КОМПЛЕКСИ

Турция е избрала зенитноракетните комплекси китайско производство HQ-9 в рамките на търга „T-Loramids“ по няколко причини. Това е заявил ръководителят на Секретариата на отбранителната промишленост на Турция Мурад Байяр според авторитетното издание „Джейнс“. По думите на турския ръководител най-важна се оказва цената – китайската компания CPMIEC е предложила да достави 12 дивизиона, въоръжени със зенитните комплекси за \$ 3,44 млрд. Освен това, съгласно китайското предложение степента на локализация на производството на територията на Турция ще превишава 50%. Китайската страна обещава още да започне производството и доставката на зенитните комплекси в най-кратки срокове. Въпреки че китайският комплекс представлява изменено копие на руския комплекс С-300П, не се предвиждат усложнения в интегрирането на комплекса в системата на противовъздушната отбрана на Турция и нейната съвместимост със системата за ПВО на НАТО. Според Байяр системата за противовъздушна

А
П

отбрана на Турция съответства на стандартите на НАТО и е тясно интегрирана със системата за ПВО на Северноатлантическия алианс. Китайските комплекси могат да бъдат включени към турската система за ПВО и чрез нея да взаимодейства с ПВО на НАТО, отговаряйки на всички необходими изисквания. При това няма опасност от изтичане на секретна информация, за което се опасяват от САЩ и ръководството на НАТО. Ръководителят на Секретариата на турската отбранителната промишленост отбелязва също, че руската компания „Рособоронекспорт“ също е участвала в търга с руските зенитноракетни комплекси С-300. Тя обаче е била изключена от него още преди избора на победителя, който е бил направен на 26 септември 2013 г. Байяр не разкрива причината за изключване на С-300 от състезанието. Източници от турския военнопromишлен комплекс обаче са споделили пред „Джейнс“, че повод за изключването на „Рособоронекспорт“ от търга е била високата цена на предложението (\$ 4,5 млрд.) и отсъствието на съществено инвестиционно и офсетно предложение. За такива предложения се считат съвместното производство и разработка, а също и инвестиции в икономиката на Турция. В търга освен СРМІЕС и „Рособоронекспорт“ са взели участие и американският консорциум „Рейтиън“/„Локхийд Мартин“ и европейският „Йюросам“. Те са предложили на Турция съответно комплексите „Пейтриът ПАК-3“ и „САМП/Т Астър 30“. По думите на Байяр, ако по някаква причина турската страна не успее да се договори със СРМІЕС за доставката на НQ-9, то тя ще започне преговори с консорциума „Йюросам“. Ако и с него се провалят преговорите, следващият ще бъде „Рейтиън“/„Локхийд Мартин“.

Китайските зенитноракетни комплекси НQ-9

САЩ и ръководството на НАТО вече изразиха недоумение от турския избор на зенитноракетен комплекс. По-конкретно те заявиха, че Турция няма да успее да включи китайските комплекси НQ-9 към сис-

темите за ПВО по стандартите на НАТО и единната система за контрол на въздушното пространство на алианса. Недоволството на САЩ бе породено и от факта, че комплексите ще бъдат закупени от компания, срещу която действат американски санкции за доставка на въоръжение за Иран, Сирия и Северна Корея.

А
П

ИРАН ЗАПОЧНА ПРОИЗВОДСТВОТО НА НОВИ ЗЕНИТНИ КОМПЛЕКСИ

Ракета от комплекса „Сайад-2“

На 9 ноември 2013 г. Иран разкри предприятие за производство на нови зенитноракетни комплекси „Сайад-2“, съобщава „Прес“ ТВ. Церемонията по откриване на производството извърши министърът на отбраната на страната Хусейн Дехкан. По неговите думи новите комплекси са снабдени с твърдогоривни ракети с „хибридна навигационна система“ и са способни да поразяват различни типове цели на голяма височина.

„Сайад-2“ се числи към зенитноракетните комплекси със среден обseg. По данни на иранското Министерство на отбраната комплексът може да бъде използван за поразяване на вертолети, безпилотни летателни апарати и „високоскоростни цели с малка ефективна площ на разсейване“. Освен това ракетите от комплекса могат да бъдат използвани за нуждите на радиоелектронната война.

ТАЙЛАНД ЗАКУПИ АМЕРИКАНСКИ РАДАРИ ЗА ПВО

Командването на военновъздушните сили на Тайланд сключи договор с компанията „Нортроп Груман“ за доставка на радара AN/TPS-78. Това се съобщава от самата компания. Радарите ще влязат в състава на системата за противовъздушна отбрана на Тайланд, а също ще се използват за наблюдение на въздушната обстановка. Колко точно радара и на каква цена са придобили тайландците, не се уточнява. Доставката им ще започне през 2015 г. В момента на въоръжение във Военновъздушните сили на Тайланд вече има три радара AN/TPS-78. Тези мобилни радари са създадени по модулна схема и могат да се транспортират с помощта на стандартен товарен контейнер с дължина 4,3 m. Радарът, работещ в S-диапазона, е в състояние да открива цели на разстояние до 445 km. Времето за развързване на системата е около 30 минути, а ресурсът - две хиляди часа непрекъсната работа без допълнителен ремонт. Освен радарите AN/TPS-78 военновъздушните сили на Тайланд използват също и радарите AN/FPS-130X и AN/TPS-703, произведени от компанията „Нортроп Груман“. Тези радари се използват за контрол на въздушната обстановка и влизат в състава на тайландската система за противовъздушна отбрана.

Радарът AN/TPS-78

ТАЙЛАНД ЗАКУПИ КИТАЙСКИ СИСТЕМИ ЗА ЗАЛПОВ ОГЪН

Министерството на отбраната на Тайланд се снабди от Китай с реактивни системи за залпов огън PR50, които представляват доработено копие на руската система БМ-21 „Град“. Това съобщава „Стратиджи Пейдж“. Колко машини и на каква цена са били продадени на Тайланд,

не се уточнява. Подписаният договор става първото експортно споразумение за доставка на системата 122-mm PR50.

А
П

Китайската РСЗО PR50 във версия с 80 реактивни снаряда

Реактивната система PR50 за първи път е показана пред публика през 2006 г. на изложението в Чжухай, а производството на нейна модернизираната версия започва през 2012 г. PR50 е разположена на товарно шаси и се осъществява с две пускови установки по 50 реактивни снаряда всяка (съществуват версии с по 40 реактивни снаряда). Калибърът на реактивните снаряди е 122 mm, масата – 74 kg, а дължината – 2,9 m. Масата на бойната част на реактивния снаряд е 21,5 kg.

Китайската реактивна система за залпов огън е способна да поразява цели на разстояние до 20 km при използване на стандартни реактивни снаряди и до 40 km – с ракети с облекчена бойна част. PR50 може да се зарежда със стандартни реактивни снаряди на БМ-21. Тяхната маса е 68,2 kg, дължината – 2,9 m, масата на бойната част – 20,5 kg. Реактивните системи „Град“ в зависимост от типа им са способни да поразяват цели на разстояние до 42 km.

В настояще време Сухопътните войски на Тайланд не притежават PR50. Притежават други китайски реактивни системи - 122-mm SR4, 120-mm „Туре 82“ и 302-mm WS-1B.

РУСКИЯТ ЮЖЕН ВОЕНЕН ОКРЪГ ПОЛУЧИ НОВА СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ С ГЛОНАСС

Командният пункт на Южния военен окръг на Руските въоръжени сили получи нова мобилна автоматизирана система за управление на бойните действия на средствата за противовъздушната отбрана „Поля-

А
П

на-Д4М1“. За това съобщава „РИА Новости“, цитирайки началника на пресслужбата на Южния военен окръг полковник Игор Горбул. Според него тази система е снабдена с навигационна апаратура ГЛОНАСС. Автоматизираната система за управление е разположена на четири автомобила: пункт за бойно управление, командно-щабна машина, автоматизирани работни места и подвижна електростанция. Автоматизираната система благодарение на ГЛОНАСС е способна да определи точното местоположение и текущото време, необходими за точното управление и синхронизация на действията на системата за ПВО. Автоматизираната система за управление е способна да осъществява непрекъсната работа в продължение на 48 часа. Като цяло комплексът може да обработва информация за няколкостотин въздушни цели, да съпровожда няколко десетки летателни апарата и да предава целеуказване на огневите средства с интервал от една до три секунди. Системата е предназначена за автоматизирано управление на смесена групировка за ПВО, в която могат да влязат зенитните комплекси С-300В, „Тор“, „Бук“, „Тунгуска“ и „Панцир-С1“.

Команден пункт на Южния военен окръг

ТУРСКИТЕ ВОЕННИ ПОЛУЧИХА НОВИ ТОПЛОВИЗОРИ

Турската компания „Аселсан“ започна да доставя на Въоръжените сили на Турция новите електроннооптически топловизори, съобщава „Джейнс“. Всички тези системи ще бъдат използвани за контрол на границата на Турция в рамките на проекта „Интегрирано управление на граничния контрол“. Цената на тази програма възлиза на € 12,3 млн., от които 75% са осигурени от бюджета на Европейския съюз. На Сухопътните войски на Турция са били доставени 187 стационарни топлови-

зора Falconeye-MW за постоянно разполагане в местата за контрол, а също и 30 мобилни топловизионни камери Eye Mobile.

А
П

Топловизори Eye Mobile MWIR (на преден план) и Falconeye-MW

В състава на комплекса Falconeye-MW влизат топловизионна камера, работеща в средновълновата инфрачервена област на спектъра, и лазерен далекомер, позволяващ да се определи разстоянието до обекти на отдалечение до 20 km. Освен това топловизорът е оборудван със система за определяне на координатите на база на джипиес приемник и цифров компас. Устройството може да определи и географските координати. Топловизорът може да бъде монтиран и на автомобил.

Eye Mobile представлява бинокляр с маса три килограма. Той може да се инсталира на тринога. В мобилния и стационарния вариант се използват едни и същи технически решения. Не се уточнява общата цена на предоставеното на турските военни оборудване.

Проектът за създаване на интегрирано управление на граничния контрол се реализира по настояване на Европейския съюз. Нека припомним, че Турция е кандидат за член на Европейския съюз. В рамките на програмата се планира създаване на единна гранична служба, която в граничната зона ще изпълнява функциите си, които понастоящем се изпълняват от военните, жандармерията и полицията.

ФРАНЦИЯ СИ ПОРЪЧА ПРОТИВОТАНКОВИ РАКЕТИ ЗА ПОЛОВИН МИЛИАРД ЕВРО

Генералната дирекция по въоръженията на Франция сключи с компанията MBDA договор за доставка на нови преносими противотанкови ракетни комплекси ММР, съобщава „Дифенс Нюз“. Общата стой-

ност на сделката е € 500 млн. Според условията на споразумението, френската армия трябва да получи определените около 400 пускови установки и 2850 ракети за тях. Доставка на първите комплекси ще бъде осъществена през 2017 г.

Френският противотанков ракетен комплекс ММР

Закупуването на новите ММР означава, че Франция е решила да не удължава договора с американския консорциум „Локхийд Мартин“ и „Рейтиън“ за доставка на противотанковите ракетни комплекси „Джавелин“. През февруари 2010 г. Франция придоби 76 пускови установки от тези комплекси и 260 ракети към тях. За закупуването на тези оръжия тогава бяха похарчени около \$ 70 млн. Решението за купуване на „Джавелин“ бе прието след спечелен конкурс, в който участваха също израелската компания „Рафаел“ с комплексите „Спайк“.

Комплексите ММР са способни да водят огън с два типа ракети със средна и голяма далекост. Пределната далекост за водене на огън в режим „стреляй и забрави“ е 4000 m, а в режим на готовност за коригиране на траекторията на полета на ракетата от оператора – до 8000 m. Пусковото устройство на ММР е снабдено с лазерен далекомер, топловизор и дневен мерник. Свързката с изстреляната ракета се извършва в реален мащаб на времето.

ФИЛИПИНИТЕ ОБЯВИХА ТЪРГ ЗА ДОСТАВКА НА ГАУБИЦИ

Министерството на отбраната на Филипините обяви търг за доставка на 155-mm буксирни гаубици и необходимите за тях снаряди, както и за боеприпаси за други видове оръжия, съобщава „Джейнс“.

Като цяло за купуването на новото въоръжение и боеприпасите е планирано да се похарчат един милиард филипински песо (\$ 22,7 млн.).

А
П

155-mm гаубица М-777

Филипинците планират да придобият десет самоходни гаубици и 240 снаряда за тях. Новите артилерийски системи ще постъпят на въоръжение в Сухопътните войски на Филипините. Освен това филипинските военни обявиха търг за доставка на 54 000 снаряда от калибри 25, 40 и 105 mm, 5500 оптически мерника за морската пехота и военноморските сили, а също и десет малки амфибийни машини.

Приемането на заявки за участие в търга ще се извърши до средата на декември 2013 г., след което с победителите ще бъдат проведени преговори и сключени договори. От деня на подписване на договора машините трябва да бъдат доставени в рамките на до три месеца, мерниците – до половин година, боеприпасите – за осем месеца, а гаубиците – до една година.

Очаква се в търга за доставка на артилерийски системи да вземат участие южнокорейската компания „Самсунг Течуин“ и британската „БАЕ Систъмс“. Те могат да предложат на филипинската армия съответно гаубици, създадени на база на 155-mm гаубици K9 и M777. След закупуване на тези гаубици филипинците ще могат да усилят своята артилерия, която включва няколко 155-mm оръдия M71, а също и 105-mm оръдия M101 и „Модел 56“.

РУСИЯ БЕ УЛИЧЕНА, ЧЕ РАЗПОЛАГА РАКЕТНИ КОМПЛЕКСИ „ИСКАНДЕР“ НА ГРАНИЦАТА С ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Русия е разположила в Калининградска област оперативно-тактическите ракетни комплекси „Искандер-М“. За това съобщава немският вестник „Билд“, цитирайки неназован източник от правоохранителни органи. Официалните руски власти не са направили официално потвърждение на тази информация. Липсва дори какъвто и да е коментар. Според информация на изданието, на спътникови снимки е било фиксирано „двучифрено число“ ракетни комплекси, разположени в Калининград, а също и по протежение на границата с Естония, Латвия и Литва. Комплексите „Искандер“ могат да бъдат снабдени с ракети както с конвенционална, така и с ядрена бойна глава и да поразяват цели на разстояние до 500 km, като покриват цялата територия на Полша и могат да достигнат до Берлин, който е разположен на отдалечение от 527 km, отбелязва изданието.

Ракетен комплекс „Искандер-М“

По данни на вестник „Билд“ комплексите „Искандер“ са разположени в Калининградска област в течение на последните дванадесет месеца. Не се съобщава кога и от кого са направени снимките.

За готовността на руските власти да разположат на територията на Калининградска област ракетните комплекси „Искандер“ в случай на модернизация на обекти от американската противоракетна отбрана в Полша официално заяви още през есента на 2012 г. началникът на Генералния щаб генерал Николай Макаров. През лятото на 2013 г. Министерството на отбраната на Полша съобщи за намерението си да придобие зенитноракетни комплекси със среден обseg в рамките на мащабна програма за модернизация на системата за ПВО на страната за периода от 2014 до 2023 г.

РУСКИЯТ ЮЖЕН ВОЕНЕН ОКРЪГ ПОЛУЧИ НА ВЪОРЪЖЕНИЕ РАКЕТНИТЕ КОМПЛЕКСИ „ИСКАНДЕР-М“

А
П

„Искандер-М“

Руският Южен военен окръг получи нови ракетни комплекси „Искандер-М“, съобщи агенция „РИА Новости“. Комплексите постъпиха на въоръжение в 49-а общовойскова армия, дислоцирана в Краснодарския и Ставрополския край, а също и в Република Адыгея. Не се уточнява количеството на доставените комплекси.

В началото на октомври 2013 г. началникът на пресслужбата на окръга полковник Игор Горбул обяви, че до края на 2013 г. окръгът ще получи повече от 450 единици нова и модернизирана военна техника. По-конкретно ставаше дума за 100 единици ракетни комплекси „Искандер-М“, 120-mm авиодесантни самоходни артилерийски системи 2С9 „Нона-С“ и противотанкови ракетни комплекси „Хризантема-С“.

Доставката на комплексите „Искандер-М“ в армията се осъществява в рамките на държавна програма за въоръжение на Русия. Следва да се отбележи, че комплексите се предават на армейските формирования изцяло комплектувани, а не разкомплектувани с последваща тяхна сборка на място, както това се правеше досега. До 2018 г. Министерството на отбраната на Русия възнамерява да превъоръжи с комплексите „Искандер“ всички ракетни бригади в Сухопътните войски.

Нека припомним, че комплексите „Искандер“ бяха приети на въоръжение в Русия през 2006 г. Във войските те постепенно замениха остарелите комплекси „Точка“ и „Точка-У“. Новите комплекси могат да поразяват цели на разстояние от 50 до 300 km (до 500 km с крилати ракети при версията „Искандер-М“). Комплексът може да бъде снабден с балистични и крилати ракети с различни типове бойни глави, включително тактически ядрени бойни глави.

**ИНДИЯ ПРОВЕДЕ УСПЕШНИ ИЗПИТАНИЯ С БАЛИСТИЧНА
РАКЕТА С МАЛЪГ ОБСЕГ***Индийската ракета „Притхви“*

На 7 януари 2013 г. Индия осъществи успешен пуск на балистична ракета „Прихви-2“, която е способна да носи ядрен заряд. Това съобщава индийската информационна агенция РТИ, позовавайки са на собствени източници. Изпитанията са били проведени на полигона „Чандипур“, разположен в щата Ориша в източната част на страната.

Пускът на ракетата се е извършил в 9:48 часа местно време. Изпитанията се осъществяват в рамките на учение на специално подразделение на ядреното командване – ведомство, което отговаря за ядреното оръжие на Индия. При това тестовете са се осъществили под наблюдение на учени от индийската организация за отбранителни изследвания и разработки.

„Притхви-2“ представлява ракета от клас „земя-земя“, работеща с двигател с течно гориво. Тя може да пренася боен заряд с тегло от 500 до 1000 kg на разстояние 350 km.

Ракетата „Притхви-2“ бе първият подобен проект на индийската организация за отбранителни изследвания и разработки. Тя бе проектирана в рамките на Държавна програма за създаване на бойно интегрирано ракетно оръжие. Предходните изпитания с „Притхви-2“ също се проведоха на полигона „Чандипур“ на 3 декември и бяха признати за успешни.

